

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІВЕНТ-ІНДУСТРІЙ, КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота I (бакалаврського) ступеня вищої освіти

«РЕГІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: СПЕЦИФІКА
ОРГАНІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ музеїв ДНІПРА ТА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність – 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство»

Виконала:
Юлія ОВЧИННИКОВА – здобувачка вищої освіти
I освітнього ступеня «Бакалавр»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
івент-індустрій, культурології та музеєзнавства
Володимир ВИТКАЛОВ
Рецензент: доктор філософських наук,
професор кафедри культурології ВНУ ім. Л. Українки
Вікторія ГОЛОВЕЙ

Рівне-2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В УМОВАХ ВІЙНИ	5
1.1. Війна як соціокультурний виклик та фактор трансформації музейної діяльності	5
1.2. Нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв України в умовах воєнного стану.....	11
1.3. Роль регіонального музею у формуванні національної ідентичності та історичної пам'яті в умовах війни	18
РОЗДІЛ ІІ. СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ ДНІПРА ТА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	22
2.1. Експозиційна діяльність музеїв як форма збереження та репрезентації культурної спадщини регіону в умовах війни	22
2.2. Фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану: проблеми збереження та евакуації колекцій.....	28
2.3. Освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв у воєнний період (онлайн-формати, інтерактивні проєкти, робота з молоддю)	35
2.4. Інноваційні та трансформаційні форми музейної діяльності (на прикладі музеїв Дніпра та Дніпропетровської області).....	41
2.5. Музей як простір психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади в умовах війни	50
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабна війна, розв'язана рф проти України, стала викликом для всіх сфер як суспільного життя, так і культури та системи збереження історико-культурної спадщини. В умовах воєнного стану особливого значення набуває діяльність та функціонування музейних установ, що виконують не лише функцію збереження матеріальних і нематеріальних культурних цінностей, а є важливою ланкою у формуванні історичної пам'яті, ідентичності та суспільної стійкості. Музеї в умовах війни стають просторами культурного опору, символами незламності та інституціями, що сприяють консолідації суспільства.

Особливої уваги потребує діяльність регіональних музеїв, які функціонують у прифронтових або потенційно небезпечних регіонах. Музеї Дніпра та Дніпропетровської обл. опинилися в умовах постійної загрози ракетних обстрілів, обмеженого фінансування, необхідності термінового реагування на виклики безпеки, збереження та евакуації фондів колекцій. Водночас ці музеї активно адаптуються до нових реалій, трансформуючи експозиційну, фондову, освітньо-просвітницьку та комунікаційну діяльність відповідно до умов воєнного часу. Сучасна війна спричинила суттєві у формах і методах музейної роботи. Традиційні експозиції доповнюються або замінюються тематичними виставками, присвяченими подіям війни, героїзму українських захисників, волонтерському руху та життю цивільного населення. Активно впроваджуються цифрові та онлайн-формати, інтерактивні проєкти, нові комунікаційні стратегії роботи з молоддю та внутрішньо переміщеними особами. Водночас музей набуває нової соціальної ролі – простору психологічної підтримки, діалогу та соціальної згуртованості громади в контексті кризових явищ.

Доцільність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу специфіки функціонування регіонального музею в умовах війни, виявлення трансформацій основних форм музейної діяльності та узагальнення практичного досвіду музейних установ регіону. Осмислення цих процесів є важливим як для розвитку сучасного музеєзнавства, так і формування ефективних стратегій збереження культурної спадщини України в умовах актуальних загроз. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних

науковців у галузі музеєзнавства, культурології, історії та соціальних наук, зокрема: Н. Капустіної, О. Копієвської, О. Гриценка, В. Черби, Т. Кара-Васильєвої, Л. Дашкевич, О. Кравченка, М. Стріхи, Ю. Левченка, О. Просяник, І. Маслікової та ін. Значну увагу приділено аналізу нормативно-правових актів України, що регламентують діяльність музеїв в умовах воєнного стану. Наразі, попри наявність наукових досліджень, присвячених загальним проблемам музейної діяльності, питання функціонування регіональних музеїв в умовах війни, з урахуванням конкретного регіонального досвіду, потребує подальшого ґрунтовного вивчення, що зумовлює актуальність данної теми.

Метою дослідження є аналіз специфіки організації форм діяльності регіональних музеїв в умовах війни на прикладі музеїв Дніпра і регіону.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати війну як соціокультурний виклик і чинник трансформації музейної діяльності; охарактеризувати нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв України в умовах воєнного стану; визначити роль регіонального музею у формуванні історичної пам'яті та національної ідентичності в умовах війни; дослідити особливості експозиційної діяльності музеїв у воєнний період; проаналізувати специфіку фондової та облікової роботи музеїв в умовах воєнного стану; розглянути освітньо-просвітницьку та комунікаційну діяльність музеїв, зокрема онлайн-формати та інтерактивні проєкти; охарактеризувати інноваційні та трансформаційні форми музейної діяльності; визначити роль музею як простору психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади.

Об'єктом дослідження є діяльність регіональних музеїв України в умовах воєнного стану. Предметом дослідження є специфіка організації основних форм діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах війни. Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, системний та порівняльний аналіз, описовий метод, узагальнення, аналіз нормативно-правових документів і музейної практики.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Війна як соціокультурний виклик та фактор трансформації музейної діяльності

Війна як надзвичайне соціальне явище справляє комплексний вплив на всі сфери суспільного життя, зокрема на культуру та інституції, що забезпечують збереження й трансляцію історичної пам'яті. У сучасних умовах повномасштабної агресії РФ проти України війна постає не лише як збройне протистояння, а й як глибокий соціокультурний виклик, що зумовлює переосмислення цінностей, ідентичностей та ролі культурних інституцій у суспільстві. Музеї, будучи осередками збереження культурної спадщини, опиняються в епіцентрі цих трансформаційних процесів, змушені адаптувати свою діяльність до нових реалій воєнного часу.

Соціокультурний вимір війни полягає в руйнуванні усталених форм культурного життя, зміні механізмів комунікації та сприйняття історичного досвіду. У цих умовах культура перестає бути виключно сферою естетичного або освітнього споживання та набуває функцій символічного опору, мобілізації суспільства й утвердження національної ідентичності. Саме в цьому контексті музейна діяльність трансформується з традиційної форми збереження та демонстрації пам'яток у динамічний простір осмислення сучасних подій, колективної пам'яті й історичної тяглості. Війна виступає потужним чинником трансформації музейної діяльності, впливаючи як на зміст експозицій, так і на організаційні форми роботи музеїв. У відповідь на воєнні події музеї змінюють експозиційну політику, доповнюючи постійні виставки матеріалами, що відображають сучасні реалії війни, досвід військових, волонтерів і цивільного населення. Таким чином музей перестає бути лише «сховищем минулого» і перетворюється на простір фіксації та інтерпретації подій сьогодення, що мають визначальний вплив на майбутнє суспільства.

Особливого значення в умовах війни набуває питання збереження музейних фондів. Загроза фізичного знищення культурних цінностей, необхідність евакуації колекцій, обмежений доступ до експозиційних приміщень та нестача ресурсів змушують музеї переглядати підходи до фондової та облікової роботи. Водночас

війна стимулює розвиток альтернативних форм збереження культурної спадщини, зокрема цифровізації музейних колекцій та створення онлайн-архівів, що забезпечують доступ до культурних ресурсів навіть за умов фізичних обмежень.

Трансформаційні процеси охоплюють і комунікаційну функцію музею. В умовах війни музейна комунікація спрямовується не лише на інформування, а й підтримку психологічної стійкості суспільства, формування почуття спільності та солідарності. Музеї виконують роль соціокультурних хабів, де відбувається діалог між різними групами населення, зокрема внутрішньо переміщеними особами, молоддю та представниками місцевих громад. Таким чином, війна як соціокультурний виклик докорінно змінює функціонування музею, надаючи йому нових смислів і завдань. Музейна діяльність у воєнний період характеризується поєднанням традиційної місії збереження культурної спадщини з новими формами репрезентації сучасної історії, соціальної підтримки та культурного опору. Усвідомлення цих трансформацій є необхідною передумовою для подальшого наукового аналізу специфіки діяльності регіональних музеїв в умовах війни.

Важливим аспектом осмислення війни як соціокультурного виклику є зміна підходів до інтерпретації історії та культурної спадщини. В умовах воєнного протистояння історичний наратив набуває особливої ваги, оскільки через нього формується уявлення суспільства про власне минуле, сучасність і перспективи майбутнього розвитку. Музеї в цьому процесі відіграють роль посередників між історичними фактами і їх осмисленням, пропонуючи інтерпретації, що ґрунтуються на принципах науковості, достовірності та національно орієнтованого підходу.

Війна актуалізує проблему деколонізації культурного простору, що безпосередньо впливає на діяльність музейних установ. У процесі трансформації музейної діяльності відбувається перегляд експозиційних концепцій, вилучення або переосмислення наративів, сформованих у межах імперських або радянських ідеологічних моделей. Таким чином музеї стають інституціями не лише збереження культурної спадщини, а й формування нового символічного простору, що відображає український історичний досвід та цінності. Соціокультурний вимір війни проявляється й у зміні запитів музейної аудиторії. Відвідувачі очікують від музею не

лише отримання інформації, а й емоційного залучення, можливості осмислити власний досвід війни, знайти підтримку та відчуття причетності до спільної історії. У цьому контексті музейна діяльність більше орієнтується на інтерактивні та комунікативні форми роботи, що сприяють діалогу між експозицією та аудиторією, а також між різними соціальними групами. Уваги заслуговує питання етичної відповідальності музеїв у період війни. Фіксація та репрезентація подій воєнного часу потребує зваженого підходу, адже йдеться про травматичний досвід, який не отримав остаточного історичного осмислення. Музей у цих умовах має поєднувати прагнення до документування сучасних подій з повагою до людської гідності, пам'яті загиблих та переживань живих свідків війни. Це зумовлює необхідність вироблення нових професійних стандартів музейної роботи, адаптованих до умов кризових ситуацій.

Війна також стимулює міжінституційну взаємодію музеїв з іншими культурними, освітніми та громадськими структурами. Співпраця з архівами, бібліотеками, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами дозволяє музеям розширювати власні можливості щодо збору, збереження та репрезентації матеріалів, пов'язаних із воєнними подіями. Така взаємодія сприяє формуванню комплексного підходу до збереження культурної пам'яті та посилює роль музею як активного учасника суспільних процесів. Отже, війна як соціокультурний виклик не лише ускладнює функціонування музейних установ, а й відкриває нові можливості для їх розвитку та переосмислення власної місії. Трансформація музейної діяльності в умовах війни відображає загальні процеси суспільних змін, у межах яких музей постає як гнучка, адаптивна та соціально відповідальна інституція. Саме в такому контексті дослідження теоретико-методологічних засад функціонування регіонального музею в умовах війни набуває особливої наукової та практичної значущості.

В умовах війни музейна діяльність зазнає трансформацій не лише на рівні змісту та форм роботи, а й на рівні професійної самоідентифікації музейних працівників. Фахівці музейної сфери вимушені поєднувати традиційні функції збереження та дослідження культурної спадщини з новими завданнями, пов'язаними з кризовим менеджментом, комунікацією в умовах небезпеки та роботою з травматичним досвідом аудиторії. Це сприяє переосмисленню ролі музейного

працівника як активного учасника соціокультурних процесів, відповідального за формування стійких наративів колективної пам'яті в умовах нестабільності.

Суттєвих змін зазнає й методологічний інструментарій музейної діяльності. Війна актуалізує використання міждисциплінарних підходів, що поєднують музеєзнавство, культурологію, історію, соціологію та психологію. Такий синтез знань дозволяє адекватніше осмислювати складні соціокультурні процеси, спричинені воєнними подіями, та розробляти нові форми музейної репрезентації, орієнтовані на сучасні потреби суспільства. Музейна експозиція в умовах війни дедалі частіше виступає не лише джерелом інформації, а й простором рефлексії, діалогу та критичного осмислення реальності. Важливим чинником трансформації музейної діяльності є зміна часової перспективи у роботі з історичним матеріалом. Якщо традиційно музей працює з віддаленим у часі минулим, то в умовах війни він змушений фіксувати події, що відбуваються «тут і тепер». Така робота потребує особливої наукової обережності, оскільки сучасні події ще не отримали остаточної історичної оцінки. Водночас документування воєнного досвіду є обов'язковою умовою збереження історичної пам'яті та запобігання її викривленню в майбутньому.

Трансформація музейної діяльності в умовах війни супроводжується також змінами у взаємодії музею з державними та місцевими органами влади. Питання безпеки, фінансування, евакуації фондів і відновлення пошкоджених об'єктів потребують тісної координації між музейними установами та органами управління культурою. Водночас зростає значення місцевих громад як партнерів музею, що сприяє децентралізації культурних процесів і посиленню ролі регіонального виміру музейної діяльності. У контексті війни музей дедалі частіше розглядається як простір соціальної стійкості та культурної адаптації. Через виставкові проєкти, освітні програми та публічні заходи музеї сприяють формуванню відчуття безперервності культурного розвитку навіть у надзвичайних умовах. Це дозволяє зберігати зв'язок між поколіннями, підтримувати культурну пам'ять та формувати основу для післявоєнного відновлення суспільства.

Отже, війна як фактор трансформації музейної діяльності зумовлює глибокі зміни в теоретичних підходах до розуміння ролі музею, його функцій та

соціального призначення. Музей у воєнний період постає не лише як інституція збереження культурної спадщини, а як активний суб'єкт соціокультурних процесів, здатний реагувати на виклики часу та формувати нові моделі взаємодії з суспільством. Подальший аналіз цих трансформацій створює підґрунтя для дослідження нормативно-правових і практичних аспектів функціонування регіональних музеїв в умовах воєнного стану.

Додатковим виміром трансформації музейної діяльності в умовах війни є зміна символічного статусу музейного простору. У мирний час музей сприймається переважно як місце збереження та демонстрації культурних артефактів, натомість у воєнний період він набуває значення безпечного простору пам'яті, осмислення втрат і переосмислення історичних смислів. Саме в музеях формується середовище, де суспільство може колективно переживати травматичний досвід війни, трансформуючи його у форму культурної пам'яті та історичного знання.

У цьому контексті особливої ваги набуває поняття музейної пам'яті, яка поєднує індивідуальні спогади з колективними наративами. Війна прискорює процеси меморіалізації, змушуючи музеї оперативно реагувати на події та фіксувати їх у формах, доступних для сприйняття широкою аудиторією. Таке поєднання актуального досвіду та історичної рефлексії стимулює формування уявлення про війну як частину національної історії, що виходить за межі суто військової тематики.

Значним викликом для музейної діяльності стає поєднання документальної точності з емоційною насиченістю експозицій. Війна породжує потужний емоційний контекст, який не може бути ігнорований у процесі музейної репрезентації. Водночас надмірна емоційність може призвести до спрощення або маніпулятивного трактування подій. Тому музеї змушені шукати баланс між науковою об'єктивністю та емпатійним підходом до відвідувача, що вимагає переосмислення традиційних методів експозиційної роботи.

Трансформація музейної діяльності в умовах війни супроводжується також активізацією публічної ролі музею як комунікатора суспільно значущих смислів. Через виставкові проєкти, публічні лекції, дискусії та освітні ініціативи музеї беруть участь у формуванні суспільного діалогу щодо причин, перебігу та

наслідків війни. Така комунікативна функція стає каталізатором розвитку критичного мислення та формуванню відповідального ставлення до історії, сприяє усвідомленню спільної відповідальності за майбутнє країни.

Війна також посилює значення регіонального виміру музейної діяльності, адже саме на регіональному рівні події війни набувають конкретного людського виміру. Регіональні музеї фіксують локальний досвід війни, що дозволяє зберегти різноманіття історичних свідчень та уникнути уніфікованого, спрощеного наративу. Такий підхід сприяє формуванню багатовимірної картини війни, у якій поєднуються загальнонаціональні та локальні контексти.

Отже, війна як соціокультурний виклик реформує музейну діяльність на всіх рівнях – від концептуальних засад до практичних форм роботи. Музей у цих умовах постає як динамічна інституція, здатна реагувати на виклики часу, переосмислювати власну місію та виконувати важливі соціальні, комунікаційні й меморіальні функції. Подальший аналіз цих процесів дозволяє розглядати музей не лише як сховище культурної спадщини, а як активного суб'єкта формування національної свідомості та історичної пам'яті в сучасних умовах. Подальший розвиток досліджуваного явища зумовлений стрімким науково-технічним прогресом та зростанням ролі інновацій у відповідній сфері. У сучасних умовах воно перестає бути допоміжним інструментом і трансформується у самостійний фактор, який впливає на ефективність управлінських, виробничих та аналітичних процесів. Це зумовлює необхідність комплексного теоретичного осмислення поняття, його функцій та місця у загальній системі професійної музейної діяльності. У науковій літературі спостерігається різноманіття підходів до трактування сутності даного феномена, що пояснюється міждисциплінарним характером проблеми. Дослідники акцентують увагу як на технологічних аспектах, так і на соціально-економічних, правових та етичних вимірах. Такий підхід дозволяє розглядати об'єкт дослідження не лише як технічне рішення, а як складну систему взаємодії людини, технологій та середовища.

Особливу увагу в межах теоретичного аналізу доцільно приділити порівнянню основних характеристик і напрямів застосування, оскільки саме це і допомагає виявити переваги, обмеження та потенційні ризики використання. З цією метою узагальнення ключових параметрів доцільно подати у вигляді таблиці, що сприяє наочності та логічній структурованості матеріалу.

Таблиця 1.1**Узагальнена характеристика основних підходів до використання об'єкта дослідження**

Критерій порівняння	Традиційний підхід	Сучасний інноваційний підхід
Основна мета	Виконання окремих функцій	Комплексне вирішення завдань
Рівень автоматизації	Низький або середній	Високий
Гнучкість застосування	Обмежена	Адаптивна
Швидкість обробки даних	Помірна	Висока
Потенціал розвитку	Обмежений	Значний

Наведене порівняння свідчить, що сучасні підходи мають значні переваги з позиції масштабованості, ефективності та перспектив подальшого розвитку. Водночас їх упровадження потребує належного нормативного регулювання, підготовки фахівців і врахування можливих соціальних наслідків. Таким чином, теоретичний аналіз у межах підрозділу 1.1 створює підґрунтя для подальшого поглибленого розгляду практичних аспектів теми у наступних розділах роботи.

1.2. Нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв України в умовах воєнного стану

Діяльність музейних установ в умовах війни вимагає чіткого нормативно-правового забезпечення, яке регулює не лише збереження культурної спадщини, а й організацію роботи установ у кризових умовах. В Україні основою такої регламентації є Конституція, закони та підзаконні акти, що визначають права і обов'язки держави, органів місцевого самоврядування та безпосередньо музейних установ. Зокрема, законодавство передбачає заходи щодо охорони культурних цінностей, евакуації та безпечного зберігання музейних фондів у разі загрози знищення або пошкодження під час бойових дій. Важливим є також нормативне забезпечення дистанційних та цифрових форм роботи музеїв, що дозволяє зберігати доступ до культурних матеріалів навіть у разі тимчасового припинення очного відвідування.

Особлива увага приділяється питанням охорони культурних цінностей у контексті міжнародного права. Україна, як держава-учасник Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, зобов'язана вживати заходів для попередження пошкодження та незаконного переміщення музейних експонатів. Виконання цих міжнародних норм у поєднанні

з національним законодавством дозволяє забезпечити комплексний захист культурної спадщини та сприяти збереженню історичної пам'яті.

Одним із ключових завдань правового регулювання є визначення механізмів відповідальності за порушення правил охорони музейних колекцій, а також регламентування умов доступу до експонатів у надзвичайних ситуаціях. У період воєнного стану пріоритет надається безпеці відвідувачів, персоналу та експонатів, що зумовлює необхідність оперативного внесення змін до внутрішніх регламентів та стандартів роботи музеїв. Додатково законодавство передбачає координацію дій із правоохоронними органами, державними службами з надзвичайних ситуацій і місцевими органами влади, що забезпечує ефективне реагування на кризові ситуації.

Сучасний правовий контекст включає положення з використання цифрових технологій та онлайн-ресурсів у роботі музеїв, що є актуальним у воєнний період. Законодавство визначає принципи захисту авторських прав, обмеження доступу до конфіденційної інформації та регламентує процедури публікації електронних колекцій. Це дозволяє музеям продовжувати освітню, просвітницьку та комунікаційну діяльність, одночасно дотримуючись норм безпеки та законності.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення діяльності музейних установ в умовах воєнного часу є складною системою, що поєднує національні та міжнародні правові акти, внутрішні регламенти музейних установ та рекомендації державних органів. Воно спрямоване на баланс між збереженням культурної спадщини, безпекою персоналу і відвідувачів та забезпеченням безперервного функціонування музеїв як осередків історичної пам'яті та національної ідентичності. Впровадження ефективних правових механізмів дозволяє не лише захистити матеріальні та духовні цінності, а й зміцнити соціокультурну стійкість суспільства в умовах війни. У сучасних умовах уваги набуває питання адаптації законодавства до реалій війни. Традиційні норми, що регламентують діяльність музеїв у мирний час, не завжди адекватно реагують на потреби безпечного збереження колекцій, організації роботи персоналу та забезпечення доступу до культурного контенту. Саме тому держава створила механізми оперативного внесення змін до нормативних актів та підзаконних документів, що дозволяють музеям діяти у кризових умовах, зберігаючи при цьому

законність та ефективність. Це стосується як внутрішніх регламентів музейних установ, так і міжвідомчої координації на регіональному і національному рівнях.

Важливим аспектом правового забезпечення є питання захисту музейних фондів від пошкоджень, руйнувань та незаконного переміщення. Українське законодавство передбачає спеціальні процедури, що регулюють евакуацію цінних предметів у разі загрози збройного конфлікту, а також визначає порядок їх зберігання та повернення після стабілізації ситуації. Особливо актуальним стає використання цифрових технологій, які дозволяють створювати електронні копії колекцій, вести дистанційний облік фондів та надавати доступ до них широкій аудиторії без фізичної присутності у музеї. Це не лише забезпечує безпеку експонатів, а й дозволяє продовжувати виконання освітніх та просвітницьких функцій у воєнний період.

Для кращого розуміння взаємодії національного та міжнародного права у сфері музейної діяльності в умовах війни доцільно узагальнити основні нормативні акти та їхній вплив на діяльність музеїв у таблиці.

Таблиця 1.2
Нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв України в умовах воєнного стану

Категорія нормативного акта	Основні положення	Вплив на діяльність музеїв
Конституція України	Гарантія права на культурне життя та збереження культурної спадщини	Забезпечує правову основу для захисту музейних фондів
Закон України «Про музеї та музейну справу»	Регулює функції музеїв, порядок створення, фінансування та збереження колекцій	Визначає базові обов'язки музейних установ під час воєнного стану
Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Встановлює обмеження, пріоритети та обов'язки під час воєнного часу	Дає підстави для організації евакуації фондів і безпечної роботи персоналу
Гаазька конвенція 1954 року	Захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту	Встановлює міжнародні зобов'язання щодо охорони музейних колекцій
Постанови Кабінету Міністрів та накази Міністерства культури	Регламентують процедури евакуації, зберігання та цифровізації фондів	Забезпечують оперативну координацію та практичне застосування законодавства

Таблиця демонструє, що нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв у воєнний період ґрунтується на комплексному поєднанні національного та міжнародного права. Такий підхід дозволяє не лише гарантувати збереження культурної спадщини, а й створює умови для безперервного функціонування музеїв як інституцій, що виконують освітню, просвітницьку та соціокультурну роль у суспільстві. Таким чином, нормативно-правова база формує рамки, в межах яких музеї можуть ефективно виконувати свої функції навіть у складних умовах. Водночас вона вимагає постійного вдосконалення, оновлення та адаптації до змін у

військовій, соціальній та технологічній сферах, що зумовлює потребу у системному аналізі та науково обґрунтованому вдосконаленні регламентуючих документів.

У контексті воєнного стану в Україні особливого значення набуває адаптація нормативно-правової бази для забезпечення ефективного функціонування музеїв та інших культурних інституцій. Діяльність музейних установ у цей період потребує не лише дотримання традиційних законодавчих вимог, а й оперативного реагування на загрози збереженню культурної спадщини, безпеці персоналу та доступу громадян до культурних ресурсів. Зміни до законодавства у сфері культури спрямовані на захист національної ідентичності, охорону музейних колекцій та створення умов для підтримки творчих і освітніх ініціатив навіть у складних умовах, спричинених військовою агресією.

З моменту введення воєнного стану, що було формалізовано указом Президента України після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, держава отримала додаткові повноваження для організації безпечної діяльності культурних установ. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» надав можливість музеям та іншим закладам культури запроваджувати заходи із захисту фондів, евакуації цінних експонатів та консервації нерухомих пам'яток, а також регулювати доступ громадян до культурних об'єктів із врахуванням безпекових обмежень. Водночас, нормативні зміни визначають пріоритети державного фінансування, контроль за діяльністю установ та забезпечення взаємодії національних і міжнародних організацій у сфері охорони культурної спадщини. Особлива увага законодавства зосереджена на забезпеченні збереження музейних фондів та історико-культурних пам'яток, які можуть опинитися під загрозою у зонах активних бойових дій. Це включає не лише фізичну охорону, але й використання цифрових технологій для створення електронних копій колекцій та організації онлайн-доступу до культурних ресурсів. Таким чином, навіть у разі призупинення роботи музейних установ, їхня освітня, просвітницька та соціальна функції залишаються доступними для населення.

Одним із ключових документів, що визначає основу правового захисту музейної діяльності, є Конституція України. Ст. 54 гарантує право громадян на участь у культурному житті та свободу творчості, передбачає охорону інтелектуальної

власності. Ст. 11 закріплює сприяння розвитку національної культури та культурної самобутності національних меншин, а ст. 20 визначає державні символи як елемент культурної ідентичності. Ці положення формують фундамент для наступних законодавчих актів у сфері музейної справи та культурної політики, зокрема під час кризових ситуацій. Законом України «Про культуру» закріплюються правові, організаційні та соціально-економічні засади діяльності у сфері культури, що включають охорону та примноження культурної спадщини, доступ до культурних цінностей і підтримку творчих ініціатив. У межах воєнного стану він визначає пріоритети щодо безпечного збереження музейних фондів, евакуації експонатів, контролю за правом доступу громадян до культурного надбання та протидії інформаційним загрозам. Документ передбачає заходи зі збереження історико-культурної спадщини, регулює відповідальність за пошкодження чи руйнування об'єктів культурної цінності. Таким чином, нормативно-правова база створює рамки для ефективної та безпечної діяльності музеїв в умовах воєнного стану, визначає пріоритети державної політики щодо збереження культурного надбання та підтримки національної ідентичності, а також встановлює механізми координації між державними органами, музейними установами та міжнародними структурами у сфері охорони культурних цінностей.

Фінансування культури в Україні є невід'ємним елементом державної політики, що забезпечує стабільність функціонування музеїв та інших культурних установ, особливо в умовах воєнного стану. Законодавство передбачає, що держава забезпечує фінансування сфери культури через державні гранти, субсидії та цільові програми, одночасно стимулюючи участь приватного сектора, меценатів і спонсорів, які роблять внесок у розвиток культурної інфраструктури. Для залучення таких учасників передбачено податкові пільги та інші форми заохочення, що дозволяють збільшувати ресурси для підтримки культурних ініціатив навіть у складних умовах [51].

Культурна інфраструктура охоплює широкий спектр установ: бібліотеки, музеї, театри, кінотеатри, виставкові зали та клуби, які є не лише простором для творчості, а й важливою складовою соціального життя громад. Законодавство

сприяє модернізації цих закладів, забезпечує їхню доступність для населення та стимулює використання сучасних технологій у роботі з відвідувачами. Громадянам гарантується право на доступ до культурного життя, на свободу творчості та можливість здобуття освіти у сфері культури і мистецтва. Особлива увага приділяється підтримці національної культури та міжнародним культурним зв'язкам, організації обмінів досвідом і спільних проєктів, що сприяють інтеграції української культури у світовий культурний простір.

Законом України «Про культуру» визначено, що стратегічними напрямками державної політики у сфері культури є розробка і реалізація концепцій, програм та планів дій, що враховують внутрішню і зовнішню ситуацію країни та спрямовані на розвиток культурного середовища. Пріоритети державної політики формуються на основі щорічних послань Президента України до Верховної Ради, а також програм діяльності Кабінету Міністрів, затверджених парламентом, що дозволяє забезпечити наступність і послідовність державних рішень у сфері культури [51]. Місцеві органи влади враховують ці пріоритети у програмах соціально-економічного розвитку регіонів, що дозволяє координувати дії на всіх рівнях та забезпечувати гармонійний розвиток культурної сфери. Не менш важливим інструментом державної підтримки є Закон України «Про Український культурний фонд», прийнятий у 2017 році, який регламентує порядок фінансування культурних проєктів та механізми надання грантів. Фонд спрямований на підтримку творчих ініціатив, збереження культурної спадщини та інтеграцію української культури у світовий простір. В умовах воєнного стану діяльність фонду набуває актуальності, оскільки забезпечує фінансування проєктів, пов'язаних з документуванням війни, збереженням музейних колекцій та популяризацією української культури як символу національної стійкості і єдності [62].

Закон України «Про охорону культурної спадщини» 2000 року визначає основи державної політики щодо захисту та використання культурної спадщини, забезпечує умови для її збереження та передачі наступним поколінням. Документ охоплює всі об'єкти, що мають історичну, археологічну, мистецьку або наукову цінність, регламентує ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток і встановлює охоронний статус для кожного внесеного об'єкта. Закон також передбачає

популяризацію спадщини через створення музеїв, організацію екскурсій, проведення фестивалів та культурних заходів, а будь-яке порушення законодавства у цій сфері, зокрема умисне знищення або пошкодження об'єктів, карається адміністративно чи кримінально [57]. У контексті воєнного стану особливе значення набуває також Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», який регламентує переміщення об'єктів культурної спадщини через державний кордон. Він забезпечує захист національного культурного надбання, встановлює міжнародно визнані правила та гарантії безпеки під час транспортування культурних цінностей і запобігає їх незаконному вивезенню [61].

Таким чином, нормативно-правова база України у сфері культури та музейної діяльності у воєнний час формує комплексний механізм підтримки та захисту культурних цінностей, фінансування культурних проєктів, стимулювання творчості та забезпечення доступу громадян до культурних благ. Вона поєднує державні гарантії з механізмами соціальної та економічної підтримки, створюючи умови для збереження національної ідентичності, розвитку культурного середовища та інтеграції України у міжнародний культурний простір. У сучасних умовах воєнного стану діяльність музеїв та інших культурних інституцій в Україні набуває особливого значення, адже вони виконують не лише освітню та культурну функцію, а й стають інструментом підтримки національної ідентичності, консолідації суспільства та збереження духовного потенціалу нації. Нормативно-правові акти, що регулюють роботу музеїв, визначають не лише організаційні та фінансові аспекти їхньої діяльності, а й механізми захисту культурних цінностей у критичних умовах. У цьому контексті закони України створюють комплексну систему регулювання, яка дозволяє забезпечити безпеку музейних колекцій, їх евакуацію або консервацію, а також визначає обов'язки персоналу щодо збереження експонатів, архівних документів і культурних пам'яток. Особлива увага приділяється питанням забезпечення фінансової стабільності закладів культури. В умовах воєнного стану значна частина державного бюджету спрямовується на потреби оборони, що автоматично впливає на виділення ресурсів на культуру. Разом із тим законодавство передбачає підтримку творчих ініціатив і проєктів через державні гранти, субсидії

та діяльність Українського культурного фонду, який стає ключовим механізмом фінансування культурної діяльності навіть у кризових умовах. Такий підхід дозволяє не лише зберігати функціонування музеїв, а й підтримувати патріотичне виховання, документувати події війни та популяризувати українську культуру на міжнародному рівні, що у свою чергу зміцнює моральну стійкість населення.

Нормативно-правова база також регламентує безпеку культурної спадщини, встановлюючи порядок охорони нерухомих пам'яток, музейних колекцій і культурних цінностей, що входять до Державного реєстру. Держава має право запроваджувати додаткові заходи захисту та контролю, обмежувати доступ до окремих об'єктів або здійснювати їх тимчасову евакуацію в безпечні зони. Крім того, законодавство визначає правила переміщення культурних цінностей через державний кордон, запобігаючи їх незаконному вивезенню та забезпечуючи міжнародно визнану систему охорони національної спадщини.

Законодавчі акти формують не лише правові рамки, а й стратегічні орієнтири державної політики у сфері культури. Вони спрямовані на створення умов для безперервного функціонування музеїв, забезпечення доступності культурних послуг для громадян та підтримку творчого потенціалу працівників культури. Усі ці заходи дозволяють музеям не лише виконувати освітню та наукову функцію, а й стати центрами збереження національної пам'яті, моральної підтримки населення і популяризації українських цінностей під час воєнного стану. Таким чином, нормативно-правове забезпечення діяльності музеїв у воєнний час є комплексним і багаторівневим процесом, що поєднує фінансову, організаційну, безпекову та освітню складові. Воно передбачає координацію дій на державному, регіональному та місцевому рівнях, що дозволяє не лише зберегти культурні об'єкти, а й підтримати їхню функцію як осередків національної ідентичності та соціальної згуртованості у складних умовах [51, 57, 61].

1.3. Роль регіонального музею у формуванні національної ідентичності та історичної пам'яті в умовах війни

У контексті воєнного стану регіональні музеї набувають особливого значення як ключові інституції формування національної ідентичності та історичної пам'яті.

Це не лише сховища культурних цінностей, але й центри соціокультурного впливу, де відбувається збереження історичних фактів, осмислення минулого та передача його наступним поколінням. Музеї стають місцем, де консолідується суспільна пам'ять про події війни, героїзм захисників та втрати, що формує національну свідомість та почуття єдності серед громадян [41]. Особливу роль у цьому процесі відіграє експозиційна та просвітницька діяльність музеїв. Через виставки, тематичні заходи, освітні програми та публікації музеї доносять до відвідувачів важливість збереження історичної спадщини та значення національної культури. В умовах війни акценти зміщуються на події сучасності, документування актуальних історичних процесів, інтеграцію свідчень очевидців та артефактів, що пов'язані з воєнними діями. Такий підхід дозволяє музеям виконувати функцію «живої пам'яті», коли історичний досвід не лише зберігається, а й трансформується у сучасний наратив, що підкріплює національну ідентичність та моральну стійкість суспільства. Музейна діяльність у цей період має символічне значення. Регулярне проведення виставок, тематичних лекцій та інтерактивних проєктів сприяє підтримці патріотичного духу та формуванню позитивного образу держави як носія культурних цінностей. Крім того, регіональні музеї стають платформами для об'єднання громади, де мешканці можуть спільно осмислювати втрати, відзначати героїчні вчинки та долучатися до заходів, які зберігають історичну пам'ять.

Не менш важливою є функція музеїв у документуванні та збереженні артефактів війни, що має стратегічне значення для майбутніх поколінь. Музейні колекції, що включають фотодокументи, листи, речі очевидців та експонати, пов'язані з бойовими діями, стають джерелом для наукових досліджень та освітніх програм. У такому контексті музеї виконують роль містка між минулим і сучасністю, забезпечуючи зв'язок поколінь та формування усвідомленого ставлення до історії [40]. Таким чином, регіональний музей у воєнний час стає не лише центром збереження культурних цінностей, а й активним учасником національно-патріотичного виховання. Його діяльність спрямована на консолідацію суспільства, підтримку морального духу населення та формування у громадян усвідомлення цінності своєї історії та культури. Музей перетворюється

на інституцію, здатну забезпечити не лише збереження матеріальної спадщини, а й збереження нематеріальних аспектів національної ідентичності, що стають критично важливими у період воєнних випробувань.

У сучасних умовах війни роль регіонального музею у формуванні історичної пам'яті виходить за межі традиційного збереження матеріальних експонатів. Музеї стають активними учасниками процесу національної комунікації, де кожен експонат або виставковий проєкт набуває додаткового смислового навантаження як свідчення стійкості та непохитності української ідентичності. Вони не лише зберігають артефакти минулого, але й документують сучасні події, що дозволяє відвідувачам усвідомлювати безпосередній зв'язок між історичним досвідом і сьогоденням, усвідомлювати ціну свободи та державної незалежності [39].

Особливого значення набувають інтерактивні та освітні програми, спрямовані на залучення молоді, яка є ключовим носієм національної пам'яті у майбутньому. Через лекції, інтерактивні майстерні, історичні реконструкції та тематичні виставки музеї формують критичне мислення, виховують почуття патріотизму та відповідальності за збереження культурного надбання. Такі заходи сприяють активній участі громадян у культурному житті, стимулюють соціальну залученість і формують відчуття єдності у складних обставинах. Крім того, у воєнний час музеї виконують роль інформаційних центрів, що забезпечують документування історичних фактів та контроль за автентичністю інформації. Це дозволяє протидіяти дезінформації, зберігати правдиве історичне тло подій та забезпечувати можливість майбутнім поколінням отримати об'єктивне уявлення про сучасні виклики та героїчні вчинки. Водночас, такі функції зміцнюють позиції музею як соціокультурного осередку, що підтримує моральний дух населення та сприяє формуванню національної єдності. Таким чином, регіональний музей у воєнний період стає не лише сховищем культурних цінностей, але й платформою для активної участі громади у збереженні історичної пам'яті, розвитку патріотичного виховання та підтримці національної ідентичності. Його діяльність охоплює широкий спектр функцій – від консервації експонатів до медіа-освітніх проєктів, спрямованих на інтеграцію громадян у процес усвідомлення власної історії та культури. У такому контексті музей виступає

критично важливим інструментом не лише культурного розвитку, а й суспільної стабільності та національної самобутності, здатним забезпечити збереження матеріальної та нематеріальної спадщини в умовах війни [38].

У контексті війни регіональні музеї також відіграють важливу роль у підтримці культурної стійкості місцевих громад, слугуючи центрами збереження колективної пам'яті та символами непохитності національної ідентичності. Вони стають своєрідними «острівцями стабільності», де матеріальна культура та історичні наративи об'єднують громадян і сприяють відновленню соціальної тканини, зруйнованої війною. Завдяки цьому музеї виконують не лише освітню, а й соціально-психологічну функцію, підтримуючи відчуття безпеки, спільності та спадкоємності поколінь. Особливу увагу в цей період приділяють документуванню подій, що відбуваються в регіоні. Музейні працівники фіксують свідчення очевидців, фотографії, письмові та аудіовізуальні матеріали, які стають не лише історичними джерелами, а й засобами протидії дезінформації та фальсифікації фактів. Така діяльність забезпечує науково обґрунтоване відображення подій війни, дозволяє майбутнім поколінням відтворити об'єктивну картину історичного досвіду та формує критичне розуміння сучасних викликів.

У цей період музейна діяльність адаптується до нових умов, поєднуючи традиційні функції з інноваційними підходами. Використання цифрових платформ, онлайн-експозицій та інтерактивних проєктів дозволяє підтримувати доступ громадян до культурних цінностей навіть у зонах обмеженої мобільності або під час активних бойових дій. Такий підхід забезпечує неперервність культурного процесу та створює нові можливості для освітньої та просвітницької роботи, водночас зміцнюючи національну ідентичність через доступ до інформації та історичного контексту [37]. Таким чином, регіональний музей у воєнний час стає не лише сховищем матеріальних артефактів, а й активним центром формування історичної пам'яті, національної свідомості та культурної солідарності. Його діяльність спрямована на збереження спадщини, підтримку патріотичного виховання, документування подій та інтеграцію громади у процес усвідомлення власної історії, що робить музей критично важливим елементом суспільної стійкості та національної ідентичності в умовах війни.

РОЗДІЛ II. СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ ДНІПРА ТА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Експозиційна діяльність музеїв як форма збереження та репрезентації культурної спадщини регіону в умовах війни

Експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах воєнного часу зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених безпековими викликами, обмеженими ресурсами та необхідністю оперативного реагування на події сучасності. У період війни музейні експозиції перестають бути лише засобом демонстрації історичних артефактів і набувають значення важливого інструменту збереження культурної спадщини, формування історичної пам'яті та підтримки національної свідомості регіональної громади. Вони стають простором осмислення як минулого, так і трагічних подій сьогодення, поєднуючи традиційні історичні наративи з матеріалами, що безпосередньо відображають досвід війни [36].

В умовах постійної загрози ракетних обстрілів та руйнування інфраструктури музеї регіону змушені переглядати підходи до організації експозицій. Значна частина цінних предметів переводиться до фондосховищ або тимчасово евакуюється, що обмежує можливості повноцінного експонування оригіналів. У зв'язку з цим зростає роль копій, мультимедійних матеріалів, фотодокументації та цифрових форматів подання інформації, які дозволяють забезпечити доступність експозицій без загрози для збереження унікальних пам'яток. Така практика не лише відповідає вимогам безпеки, а й сприяє впровадженню сучасних музейних технологій у регіональний культурний простір.

Особливе місце в експозиційній діяльності музеїв Дніпра та області займає висвітлення подій російсько-української війни та ролі регіону в загально-національному спротиві. Через експонування особистих речей військових, волонтерських матеріалів, документів, фотографій, свідчень очевидців музеї формують емоційно насичений наратив, що сприяє глибшому усвідомленню сучасної історії. Такі експозиції виконують не лише інформаційну, а й виховну функцію, формуючи почуття патріотизму, відповідальності та солідарності серед відвідувачів.

Водночас експозиційна діяльність у воєнний період дедалі частіше виходить за межі традиційного музейного простору. Музеї активно використовують онлайн-платформи, віртуальні виставки та соціальні мережі для презентації своїх колекцій і тематичних проєктів. Це дозволяє зберігати зв'язок із аудиторією, розширювати коло відвідувачів та залучати молодь до осмислення культурної спадщини регіону. Таким чином, експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах війни стає гнучким і багатофункціональним інструментом збереження та репрезентації культурної спадщини, поєднуючи традиційні музейні практики з інноваційними формами роботи та відповідаючи актуальним викликам воєнного часу.

Подальший розвиток експозиційної діяльності музеїв регіону в умовах воєнного стану характеризується посиленням її соціально-комунікативної функції. Музейні експозиції дедалі частіше вибудовуються як простір діалогу між минулим і сучасністю, між історичним досвідом регіону та подіями, що відбуваються «тут і тепер». У цьому контексті експозиції не лише інформують, а й сприяють психологічній підтримці населення, виконуючи роль місця колективної пам'яті, співпереживання та осмислення втрат, спричинених війною [35].

Важливою особливістю експозиційної роботи музеїв Дніпра та Дніпропетровської області є акцент на регіональній ідентичності та локальній історії. Через репрезентацію матеріалів, пов'язаних із повсякденним життям мешканців регіону в умовах війни, музейні установи демонструють стійкість місцевих громад, внесок волонтерських рухів, діяльність медиків, рятувальників і працівників критичної інфраструктури. Такий підхід дозволяє показати війну не лише як абстрактне загальнонаціональне явище, а як конкретний досвід регіону, що формує особливу модель історичної пам'яті.

Експозиційна діяльність у воєнний час також тісно пов'язана з проблемою етичної репрезентації травматичного досвіду. Музеї змушені шукати баланс між документальністю та емоційною насиченістю, уникаючи надмірної драматизації або сенсаційності. У цьому зв'язку зростає роль кураторських концепцій, що ґрунтуються на принципах відповідальності, поваги до пам'яті загиблих і

чутливого ставлення до переживань відвідувачів. Такий підхід сприяє формуванню довіри до музею як інституції, здатної коректно та глибоко працювати з темами війни й втрат.

Експозиційна діяльність музеїв регіону поступово інтегрується з освітніми та просвітницькими програмами. Тематичні виставки супроводжуються лекціями, дискусіями, зустрічами з очевидцями подій, що поглиблює сприйняття експозиційного матеріалу, розширює його змістове наповнення. У такий спосіб музейна експозиція перетворюється на багатовимірний культурно-освітній простір, що сприяє не лише збереженню і репрезентації культурної спадщини регіону, а й формуванню громадянської позиції і національної свідомості в умовах воєнного часу.

Подальша трансформація експозиційної діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах війни проявляється у зміні підходів до добору та інтерпретації музейних предметів. Традиційні експонати дедалі частіше доповнюються предметами сучасності, що фіксують події воєнного часу: документами, світлинами, особистими речами учасників бойових дій, волонтерів і внутрішньо переміщених осіб. У такий спосіб формується цілісний наратив, який поєднує історичну тяглість регіону з актуальним досвідом війни та дозволяє відвідувачам усвідомити безперервність історичного процесу [34].

Значну роль у розвитку експозицій відіграє використання цифрових технологій, що особливо актуально за умов обмеженого доступу до музейних приміщень або загроз безпеці. Онлайн-виставки, віртуальні тури, мультимедійні інсталяції та інтерактивні елементи розширюють аудиторію музеїв і забезпечують доступ до культурної спадщини навіть у кризових умовах. Для музеїв регіону це стає не лише вимушеним заходом, а й перспективним напрямом модернізації експозиційної роботи, що відповідає сучасним запитам суспільства.

Водночас експозиційна діяльність у воєнний період потребує посиленої уваги до питань збереження музейних фондів. Умови війни диктують необхідність тимчасового згортання окремих експозицій, переміщення цінних предметів у безпечні місця або створення мобільних виставкових форматів. Такі заходи впливають на структуру експозицій, роблячи їх більш гнучкими та адаптивними до

мінливої ситуації, але водночас дозволяють виконувати головну місію музею — збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Отже, експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах воєнного часу набуває комплексного характеру, поєднуючи охоронну, інформаційну, освітню та соціальну функції. Вона стає важливим інструментом осмислення сучасних подій, збереження регіональної культурної спадщини та формування стійкої історичної пам'яті, що відіграє ключову роль у підтримці національної ідентичності в період воєнних випробувань [33].

Подальший розвиток експозиційної діяльності музеїв регіону в умовах війни пов'язаний із переосмисленням самої ролі музейного простору як місця діалогу між минулим і сучасністю. Експозиції дедалі частіше набувають характеру відкритого свідчення, де історичні артефакти співіснують із живими історіями очевидців війни. Через поєднання предметів матеріальної культури, усних свідчень, аудіо- та відеоматеріалів музеї формують емоційно насичене середовище, що сприяє глибшому розумінню подій та їхнього впливу на регіональну спільноту.

Особливе значення в експозиційній практиці музеїв Дніпра та Дніпропетровської області має локальний контекст. Акцент на регіональній історії, долях конкретних громад, підприємств, культурних осередків і окремих людей дозволяє показати війну не як абстрактне загальнонаціональне явище, а як подію, що безпосередньо торкається життя кожного мешканця регіону. Такий підхід підсилює ідентифікацію відвідувачів з представленим матеріалом і сприяє формуванню відповідального ставлення до збереження місцевої культурної спадщини [32].

В умовах воєнного стану експозиції також виконують функцію документування сучасної історії. Музеї дедалі активніше фіксують події «тут і тепер», усвідомлюючи свою відповідальність за створення джерельної бази для майбутніх наукових досліджень. Це зумовлює зміну експозиційної логіки: виставки стають більш динамічними, регулярно оновлюються, реагують на події та суспільні запити. Така гнучкість дозволяє музеям залишатися релевантними навіть у кризових умовах.

Таким чином, експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в період воєнного часу виходить за межі традиційного показу музейних

предметів і перетворюється на важливий інструмент осмислення сучасної реальності. Вона поєднує функції збереження, репрезентації та актуалізації культурної спадщини, сприяє формуванню колективної пам'яті та забезпечує культурну тяглість регіону в умовах глибоких суспільних трансформацій [31].

Подальший розвиток експозиційної діяльності в музеях регіону визначається також необхідністю адаптації до нових умов безпеки та обмеженого доступу аудиторії. У зв'язку з повітряними тривогами, обмеженням масових заходів і загрозами фізичній цілісності музейних колекцій, експозиційні простори зазнали трансформації як у змістовному, так і в організаційному вимірах. Частина експозицій була переведена у скорочений або тимчасовий формат, що дозволило зменшити ризики для відвідувачів і працівників музеїв, водночас зберігаючи можливість культурної комунікації.

Важливою тенденцією стало активне впровадження цифрових технологій в експозиційну практику. Віртуальні виставки, онлайн-екскурсії, цифрові каталоги та інтерактивні платформи дали змогу музеям продовжувати свою діяльність навіть за умов фізичної недоступності приміщень. Для музеїв Дніпра та області це стало не лише вимушеним кроком, а й перспективним напрямом розвитку, який розширює аудиторію за межі регіону та сприяє популяризації культурної спадщини на національному й міжнародному рівнях.

Експозиційна діяльність у воєнний період також тісно пов'язана з освітньою та просвітницькою функцією музею. Через тематичні виставки, присвячені історії боротьби України за незалежність, подіям російсько-української війни, героїзму військових і цивільного населення, музеї формують у відвідувачів цілісне уявлення про сучасні виклики та їх історичні передумови. Такі експозиції сприяють не лише інформуванню, а й вихованню громадянської свідомості, патріотизму та поваги до національних цінностей.

Отже, експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах воєнного часу є багатовимірним процесом, що поєднує збереження культурної спадщини з актуалізацією сучасного досвіду. Вона виступає важливим інструментом культурної стійкості регіону, забезпечує безперервність історичної

пам'яті та створює підґрунтя для подальшого розвитку музейної справи в післявоєнний період [30].

Подальший розвиток експозиційної діяльності в музеях регіону характеризується посиленням міждисциплінарного підходу до формування виставкових наративів. У воєнний час експозиція перестає бути лише засобом демонстрації окремих музейних предметів і перетворюється на цілісний комунікативний простір, у якому поєднуються історія, мистецтво, соціологія, документалістика та особисті свідчення очевидців. У музеях Дніпра та регіону частіше використовуються фотодокументи, відеоматеріали, усні історії, листи, щоденники та предмети повсякденного життя воєнного часу, що надає експозиціям емоційної глибини та підсилює ефект присутності [80]. Особливе значення набуває принцип гнучкості експозиційних рішень. Музеї змушені оперативно реагувати на зміну безпекової ситуації, що зумовлює створення мобільних, модульних експозицій, які легко демонтуються або переміщуються у безпечні приміщення. Такий підхід дозволяє зберігати баланс між потребою у публічній діяльності та необхідністю захисту музейних цінностей. Водночас він формує нову культуру експонування, орієнтовану на динамічність, актуальність і практичність.

Не менш важливою складовою експозиційної діяльності є залучення місцевої громади до формування виставкових проєктів. У воєнний період музеї регіону активно співпрацюють із волонтерами, військовими, переселенцями та громадськими організаціями, залучаючи їхні особисті історії та матеріальні свідчення до експозицій. Така практика сприяє формуванню відчуття спільної відповідальності за збереження пам'яті, а також посилює роль музею як простору діалогу між різними соціальними групами [26].

Таким чином, експозиційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області в умовах воєнного часу набуває комплексного характеру, поєднуючи функції збереження, репрезентації та інтерпретації культурної спадщини з актуальними соціальними й історичними викликами. Вона стає не лише формою демонстрації музейних предметів, а й дієвим інструментом осмислення воєнного досвіду, консолідації громади та утвердження національної ідентичності.

2.2. Фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану: проблеми збереження та евакуації колекцій

Фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану набуває особливої ваги, оскільки саме від її якості та оперативності залежить збереження національного культурного надбання. Умови збройної агресії суттєво ускладнили традиційні підходи до зберігання музейних предметів, змусивши музейні установи переглянути наявні інструкції, методики обліку та системи охорони фондів. Основним завданням у цей період стає мінімізація ризиків втрати, пошкодження або знищення колекцій унаслідок бойових дій, обстрілів чи диверсій [3].

Однією з ключових проблем фондової роботи в умовах війни є необхідність термінової евакуації музейних цінностей. Музеї змушені діяти в обмежені строки, часто за відсутності достатніх матеріальних і технічних ресурсів, що ускладнює процес пакування, транспортування та розміщення експонатів у безпечних місцях. Особливі труднощі виникають під час евакуації великогабаритних, крихких або унікальних предметів, які потребують спеціальних умов перевезення та зберігання. У таких ситуаціях важливу роль відіграє професійна підготовка музейних працівників і наявність заздалегідь розроблених планів реагування на надзвичайні обставини.

У період воєнного стану посилюється роль облікової документації. Повний, точний і актуальний облік фондів стає не лише інструментом внутрішнього контролю, а й юридичною гарантією збереження права держави на культурні цінності у разі їх переміщення або тимчасового зберігання за межами постійної локації музею. Активно впроваджуються цифрові форми обліку, створюються електронні каталоги, фото- та відеофіксація предметів, що дозволяє зберегти інформацію про колекції навіть у разі фізичної втрати окремих об'єктів [24].

Окремої уваги заслуговує питання умов зберігання музейних фондів у період війни. Через пошкодження будівель, перебої з електропостачанням і опаленням виникає загроза порушення температурно-вологісного режиму, що негативно впливає на стан експонатів. Музеї змушені шукати альтернативні рішення,

використовуючи підвальні приміщення, сховища або пристосовані тимчасові фонди, водночас намагаючись дотримуватися базових вимог музейної консервації [19].

Таким чином, фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану трансформується відповідно до екстремальних умов функціонування. Вона виходить за межі рутинної діяльності й перетворюється на комплекс заходів, спрямованих на фізичний захист, документальне закріплення та збереження культурних цінностей. Незважаючи на численні виклики, саме ефективна фондова робота забезпечує безперервність історичної пам'яті та можливість відновлення повноцінної музейної діяльності після завершення воєнних дій. Подальша робота музеїв у сфері збереження фондів у воєнний період також пов'язана з необхідністю посилення міжінституційної взаємодії та координації дій. Музейні установи налагоджують співпрацю з органами державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронними структурами, а також із міжнародними культурними організаціями, що надають методичну, фінансову та технічну підтримку. Така взаємодія сприяє розробленню уніфікованих підходів до евакуації, консервації та тимчасового зберігання музейних предметів, а також забезпечує додаткові гарантії їхнього захисту [5].

В умовах воєнного стану змінюється й роль музейних фахівців, відповідальних за фондову та облікову діяльність. Вони змушені поєднувати наукову, організаційну та кризову функції, ухвалюючи оперативні рішення в умовах підвищеної відповідальності та ризику. Часто працівники музеїв працюють у надзвичайних умовах, без належного технічного забезпечення, але при цьому зберігають високий рівень професіоналізму та відданості своїй справі. Їхня діяльність спрямована не лише на фізичне збереження предметів, а й забезпечення наступності музейної пам'яті як складової національної ідентичності [21].

Окремим аспектом фондової роботи у воєнний період є проблема повернення та реінтеграції евакуйованих колекцій. Після стабілізації безпекової ситуації музеї стикаються з необхідністю проведення повторної інвентаризації, оцінки стану предметів, здійснення реставраційних заходів і відновлення експозицій. Цей процес потребує значних фінансових ресурсів і часу, а також участі фахівців різного профілю,

зокрема реставраторів, консерваторів і наукових співробітників. Таким чином, фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану постає як динамічний і багатовимірний процес, що охоплює не лише збереження матеріальних об'єктів, а й захист культурної спадщини як символічного ресурсу нації. Вона потребує адаптивних управлінських рішень, професійної відповідальності та підтримки з боку держави, міжнародної спільноти, адже через збереження музейних колекцій забезпечується безперервність культурної традиції та історичної пам'яті українського суспільства [23].

Водночас воєнні реалії актуалізували питання модернізації системи фондового обліку та впровадження цифрових технологій як одного з ключових інструментів захисту музейних колекцій. Оцифрування фондів, створення електронних каталогів і резервних копій облікової документації набули стратегічного значення, оскільки дозволяють зберігати інформацію про музейні предмети навіть у разі їх фізичної втрати чи пошкодження. Для музеїв Дніпра та Дніпропетровської області цифрові рішення стали не лише засобом оптимізації внутрішньої роботи, а й важливим елементом безпеки культурних цінностей у ситуації постійної загрози [5]. Разом із тим цифровізація фондової діяльності супроводжується низкою проблем, зокрема нестачею фінансування, обмеженим доступом до спеціалізованого програмного забезпечення та потребою у підвищенні кваліфікації музейних працівників. В умовах воєнного стану ці виклики посилюються, адже пріоритети державного фінансування зосереджені передусім на оборонних потребах. Попри це, музеї змушені шукати альтернативні шляхи реалізації цифрових проєктів, зокрема через грантові програми, партнерства з громадськими організаціями та міжнародними фондами.

Суттєвим викликом для фондової та облікової роботи залишається також психологічний фактор. Постійна небезпека, стрес і відповідальність за збереження унікальних культурних цінностей впливають на емоційний стан працівників музеїв. Водночас саме їхня професійна стійкість і усвідомлення суспільної значущості власної діяльності забезпечують безперервність музейної роботи навіть у кризових умовах. Це підкреслює необхідність державної та інституційної

підтримки музейних фахівців, зокрема через створення безпечних умов праці та надання психологічної допомоги [22].

Отже, фондова та облікова діяльність музеїв у період воєнного стану трансформується з традиційної внутрішньої функції на стратегічний напрям діяльності, що має безпосередній вплив на збереження культурної спадщини регіону та держави загалом. Її ефективність визначається здатністю музейних установ оперативно адаптуватися до надзвичайних умов, впроваджувати інноваційні підходи та забезпечувати належний рівень захисту музейних колекцій як невід'ємної складової історичної пам'яті українського народу.

Крім технічних і організаційних аспектів, фондова та облікова робота музеїв у воєнний період набуває ще й стратегічного значення для довгострокового збереження культурної спадщини. Музеї Дніпра та Дніпропетровської області вимушені формувати пріоритети щодо того, які колекції підлягають першочерговій евакуації, а які можуть зберігатися на місці за умови посиленої охорони та консервації. Це вимагає ретельного наукового опрацювання кожного предмета, оцінки його матеріальної цінності, історичного значення та стану збереженості. У таких умовах ключовою стає взаємодія наукових співробітників із реставраторами та консерваторами, що забезпечує комплексний підхід до захисту колекцій [9].

Важливим аспектом є також документування всіх процесів, пов'язаних із переміщенням, зберіганням та консервацією музейних предметів. Це не лише забезпечує внутрішній контроль і відповідність стандартам музейної справи, а й створює правову основу для можливого відновлення колекцій у разі їх пошкодження чи втрати. У документації відображаються деталі пакування, умови транспортування, контрольні перевірки стану предметів, що дозволяє мінімізувати ризики та гарантувати збереження культурних цінностей навіть у складних обставинах [11].

Окрему увагу приділяють формуванню резервних фондів та тимчасових сховищ, які можуть розташовуватися поза межами основних музейних приміщень. Такі сховища обладнуються відповідно до вимог збереження різних

типів матеріалів і передбачають заходи для забезпечення безпеки від фізичних загроз, температурних коливань і вологи. Створення таких резервних баз дозволяє музеям оперативно реагувати на загрози та забезпечує можливість швидкої евакуації або консервації цінних об'єктів [21].

Таким чином, фондова та облікова робота в умовах воєнного стану перестає бути лише рутинною адміністративною функцією і стає невід'ємною складовою національної безпеки та збереження культурної ідентичності. Ефективність цих заходів визначає не лише збереження матеріальних об'єктів, а й здатність суспільства відновлювати історичну пам'ять і культурні традиції після завершення воєнного конфлікту, що робить музейні колекції стратегічним ресурсом для підтримки національної стабільності та культурного розвитку.

Окрім фізичного збереження та документування, фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану також тісно пов'язана з інформаційною складовою. Музейні колекції набувають нового значення як джерело достовірної історичної інформації та свідчень подій, що відбуваються в країні. Тому окрім традиційних методів збереження, великого значення набуває створення цифрових архівів, онлайн-експозицій та баз даних, які дозволяють віддалено репрезентувати колекції та забезпечувати доступ до них на національному та міжнародному рівні. Такий підхід не лише зберігає інформаційний ресурс музею, а й дозволяє підтримувати культурний і освітній зв'язок з громадськістю навіть у період обмеженої мобільності та небезпеки.

Важливо зазначити, що в умовах війни музеї часто виступають як центри консолідації громади, адже колекції стають символами культурної стійкості та національної ідентичності. Працівники музеїв, займаючись фондовою та обліковою діяльністю, одночасно формують стратегії комунікації та просвітницькі ініціативи, що підкреслюють значення історичних та культурних цінностей для суспільства. Це створює додатковий рівень відповідальності, оскільки кожне рішення щодо збереження чи демонстрації предметів впливає на громадське сприйняття культурної спадщини та її роль у підтримці національної ідентичності під час війни [20].

Таким чином, фондова та облікова робота музеїв у воєнний період є комплексним процесом, що поєднує консерваційні, організаційні, цифрові та інформаційні аспекти діяльності. Вона спрямована не лише на захист матеріальних об'єктів, а й на забезпечення безперервності культурної пам'яті, підтримку національної свідомості та інтеграцію культурного надбання у ширший соціальний і освітній контекст. Саме через ефективне поєднання цих елементів музеї здатні виконувати свою функцію як осередки збереження та трансляції культурних цінностей, що стає особливо важливим у складних умовах воєнного часу [12].

Крім зазначеного, слід підкреслити важливість міжмузейної та міжвідомчої кооперації у сфері фондової та облікової роботи під час воєнного стану. Музеї Дніпра та Дніпропетровської області активно взаємодіють із державними установами, місцевими органами влади та іншими культурними закладами для координації евакуації, обміну інформацією та спільного використання ресурсів. Така співпраця дозволяє ефективніше планувати заходи з охорони та збереження колекцій, розподіляти матеріальні та людські ресурси, а також оперативно реагувати на надзвичайні ситуації. В умовах постійної загрози руйнування, ці механізми стають критично важливими для збереження культурної спадщини та підтримки роботи музеїв у цілому [19].

Не менш значущим аспектом є підготовка персоналу до роботи в умовах воєнного часу. Працівники музеїв повинні мати знання та навички щодо пакування, транспортування, консервації та зберігання предметів різного типу, а також володіти методами документування та цифрового обліку. Крім того, необхідно забезпечувати психологічну підтримку співробітників, адже постійний стрес і відповідальність за унікальні культурні цінності можуть негативно впливати на ефективність роботи. Організація тренінгів, семінарів та консультацій із фахівцями збереження культурної спадщини сприяє підвищенню професійної готовності персоналу та забезпечує комплексний підхід до збереження музейних фондів [7].

Тож фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану формує нову парадигму музейної діяльності, в якій пріоритетом стає не лише фізичне

збереження колекцій, а й інтеграція консерваційних, цифрових, організаційних та інформаційних підходів. Вона забезпечує комплексну охорону культурної спадщини, сприяє розвитку професійної компетентності персоналу та зміцнює роль музею як стратегічного інструменту підтримки національної ідентичності та культурної пам'яті у складних умовах війни [18].

Окрім координації та професійної підготовки персоналу, фондова та облікова робота у воєнний період також передбачає активне застосування сучасних технологій для забезпечення збереження та моніторингу колекцій. Використання цифрових баз даних, електронних каталогів та систем відеоспостереження дозволяє оперативно відстежувати стан експонатів, фіксувати будь-які зміни або пошкодження, а також забезпечує резервне копіювання інформації про кожен предмет. Цифровізація не лише мінімізує ризики втрати даних у випадку руйнувань чи аварій, але й відкриває можливості для віддаленого доступу до колекцій для науковців, студентів та широкої громадськості, що є актуальним у період обмеженого пересування та небезпеки для відвідувачів [67].

Важливим напрямом є також стратегічне планування збереження унікальних та рідкісних предметів. Музеї формують пріоритети щодо експонатів, які мають історичну, культурну або мистецьку цінність, визначають порядок їхньої евакуації та рівень необхідного захисту. Для цього проводяться регулярні інвентаризації, оцінка стану збереженості та розробка схем консервації з урахуванням можливих загроз. Такий системний підхід дозволяє забезпечити не лише фізичну безпеку об'єктів, а й збереження їхньої культурної та історичної значущості для майбутніх поколінь. Таким чином, фондова та облікова діяльність музеїв у період воєнного стану стає багаторівневою системою, що поєднує фізичний захист, цифрову безпеку, стратегічне планування та міжвідомчу взаємодію. Вона забезпечує не лише збереження матеріальних об'єктів, а й підтримку культурної ідентичності, наукової діяльності та освітніх ініціатив у складних умовах, підтверджуючи ключову роль музеїв як інституцій, здатних зберігати та транслювати культурну спадщину навіть під час війни [17].

У контексті воєнного часу особливе значення набуває також документування та створення реплік експонатів для забезпечення збереження інформаційного та культурного контенту колекцій. Музейні фахівці активно використовують фотографування, 3D-сканування, цифрове моделювання та відеозаписи, що дозволяє не лише зафіксувати стан предметів, але й у перспективі відтворити їх у разі руйнування або втрати. Цей підхід одночасно виконує науково-дослідницьку, освітню та просвітницьку функції, адже забезпечує доступ до матеріалів не лише для фахівців, а й для широкої громадськості, формуючи нові формати взаємодії з культурною спадщиною. Не менш важливим аспектом є інтеграція музейних фондів у національні та міжнародні системи обліку та охорони культурної спадщини. Така взаємодія дозволяє оперативно реагувати на загрози, пов'язані з крадіжками, незаконним вивезенням або пошкодженням цінностей, а також сприяє обміну досвідом та методиками збереження з іншими музеями та культурними установами. В умовах війни це стає критичною складовою стратегії захисту культурного надбання, оскільки забезпечує ефективний контроль за переміщенням колекцій та їх доступністю для наукової, освітньої та громадської діяльності [77].

Таким чином, фондова та облікова робота музеїв у період воєнного стану перетворюється на багаторівневий комплекс заходів, що поєднує консервацію, цифровізацію, наукове документування та координацію на національному та міжнародному рівнях. Ця діяльність не лише зберігає матеріальні об'єкти, а й забезпечує неперервність культурної пам'яті, підтримує національну ідентичність та соціальну згуртованість, підкреслюючи стратегічну роль музеїв як хранителів історії та культурної спадщини під час війни.

2.3. Освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв у воєнний період (онлайн-формати, інтерактивні проєкти, робота з молоддю)

Освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв у воєнний період набуває особливої значущості, адже крім традиційної функції передачі знань і формування культурної свідомості, вона стає засобом підтримки громадян у складних соціально-психологічних умовах. Музеї Дніпра та Дніпропетровської області активно адаптують свої освітні програми, використовуючи онлайн-формати

для забезпечення безперервного доступу до експозицій та освітніх ресурсів. Віртуальні екскурсії, вебінари, інтерактивні лекції та цифрові виставки дозволяють залучити широку аудиторію, зберігаючи комунікацію з відвідувачами навіть у разі обмеженого пересування або загрози безпеці [65].

У цей період особливої уваги потребує робота з молоддю, яка через війну стикається з психологічним тиском та обмеженим доступом до освітніх і культурних ресурсів. Музейні працівники розробляють спеціальні інтерактивні проекти, освітні ігри, квести та онлайн-конкурси, спрямовані на залучення дітей та підлітків до активного пізнання історії, культури та національних цінностей. Такі формати дозволяють не лише підтримати інтелектуальний розвиток молодого покоління, а й сприяють формуванню патріотичної свідомості, моральної стійкості та соціальної згуртованості.

Ключовим інструментом у просвітницькій діяльності музеїв у воєнний період є інтеграція мультимедійних технологій. Використання відеоконтенту, аудіогідів, інтерактивних карт, 3D-моделей та мобільних застосунків дозволяє підвищити залучення відвідувачів, зробити навчальний процес більш цікавим та доступним, а також забезпечити збереження знань у цифровому вигляді. Цифрові платформи також дають змогу проводити спільні проекти з іншими музеями та культурними установами України і закордону, що сприяє обміну досвідом та популяризації національної культури на міжнародному рівні [63].

Таким чином, освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв у воєнний період формує нову парадигму взаємодії з громадськістю, де поєднуються традиційні методи навчання, цифрові технології та психологічна підтримка. Це забезпечує не лише доступ до культурних цінностей у складних умовах, а й підтримує національну ідентичність, історичну пам'ять та соціальну згуртованість населення [8].

Особливу увагу під час воєнного періоду музеї приділяють також створенню платформ для діалогу та взаємодії між різними віковими та соціальними групами. Це проявляється у проведенні онлайн-зустрічей із істориками, митцями, ветеранами та іншими експертами, які діляться своїм досвідом, розповідають про значення

культурної спадщини та її роль у формуванні національної ідентичності. Такі ініціативи дозволяють молоді та дорослим не лише здобувати знання, а й відчувати свою причетність до збереження культурного надбання країни, формуючи активну громадянську позицію навіть в умовах війни [59].

В умовах обмеженої можливості відвідування музеїв важливою стає адаптація традиційних освітніх програм до онлайн-формату. Для цього створюються інтерактивні лекції, віртуальні майстер-класи та цифрові освітні курси, які дозволяють відвідувачам самостійно вивчати історичні події, мистецькі твори та культурні традиції. Паралельно розробляються інтерактивні експозиції з використанням 3D-турів, відео- та аудіоматеріалів, що дозволяє створювати ефект присутності у музеї та підвищує зацікавленість користувачів до культурного контенту [6]. Крім освітньої функції, музейна діяльність у цей період виконує й важливу соціальну роль, забезпечуючи підтримку морального стану відвідувачів. Через культурно-просвітницькі заходи та онлайн-проекти створюється простір для психологічної адаптації, подолання стресу та відчуття спільності. Молодь і громада отримують можливість брати участь у культурних ініціативах, відчуючи себе частиною колективного збереження історії та традицій [9].

Таким чином, у воєнний період освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв поєднує навчальні, культурні та соціально-психологічні функції, стаючи інструментом збереження історичної пам'яті, підтримки національної ідентичності та зміцнення соціальної згуртованості громади. Такий підхід демонструє, що навіть в умовах війни музеї здатні залишатися активними центрами культурного життя та важливими осередками громадянського виховання [20].

У контексті воєнного часу музеї також активно використовують цифрові платформи для реалізації просвітницьких проєктів, що мають на меті не лише навчання, а й документування сучасних подій. Це дозволяє створювати архіви, які фіксують історичні процеси та культурні явища воєнного періоду, забезпечуючи їх збереження для майбутніх поколінь. Такі ініціативи включають онлайн-виставки, відеодокументування подій, а також серії освітніх вебінарів,

спрямованих на підвищення обізнаності про важливість збереження національної спадщини навіть у кризових умовах [4].

Не менш важливою є роль музейних програм у формуванні громадянської активності та патріотичного виховання. Через інтерактивні проєкти, конкурси, онлайн-вікторини та квести музеї залучають молодь до активного пізнання історії та культури, стимулюючи критичне мислення та творчий підхід до вивчення національного надбання. Ця діяльність допомагає не лише підтримувати культурну свідомість, а й зміцнювати моральну стійкість і почуття єдності серед населення, що є надзвичайно актуальним у воєнний період [13].

Крім того, комунікаційна діяльність музеїв у воєнний час передбачає активне використання соціальних мереж і медіа-платформ для поширення освітнього та просвітницького контенту. Це дозволяє досягати широкої аудиторії, включаючи тих, хто не має змоги фізично відвідувати музеї через безпекові обмеження або вимушене переселення. Публікації з історіями експонатів, матеріалами про культурну спадщину регіону та сучасні ініціативи музеїв стають засобом підтримки національної ідентичності та розвитку патріотичних цінностей у суспільстві.

Таким чином, освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв Дніпра і регіону у воєнний період виступає не лише як засіб поширення знань, а й як інструмент соціальної стабілізації, психологічної підтримки та зміцнення національної ідентичності, демонструючи здатність культурних установ адаптуватися до складних умов і виконувати ключову роль у житті громади [1-2].

У межах воєнного часу музеї дедалі активніше інтегрують освітні та просвітницькі програми з соціальними ініціативами, що спрямовані на підтримку громади. Це проявляється у створенні платформ для взаємодії відвідувачів, обміну думками та участі у спільних культурних проєктах, що допомагає зберегти відчуття спільності навіть у складних умовах. Музеї стають місцем, де культурна освіта поєднується з підтримкою психологічного стану, формуючи простір, у якому кожен може відчути себе причетним до збереження історичної пам'яті та культурної спадщини.

Значну роль у цьому відіграє розвиток інтерактивних форматів, що стимулюють активну участь відвідувачів. Віртуальні майстер-класи, цифрові лекції та інтерактивні квести дозволяють залучати різні вікові групи, підтримувати інтерес до історії та культури, а також сприяють розвитку творчих навичок та критичного мислення. Такі заходи допомагають не лише підтримувати освітній процес, а й формувати патріотичну свідомість, виховувати почуття відповідальності за збереження культурних цінностей та національної спадщини [10].

Крім того, музеї активно взаємодіють із закладами освіти, громадськими організаціями та місцевою владою для організації спільних просвітницьких і соціальних проєктів. Це дозволяє поширювати знання про культуру і історію регіону, надає можливість молоді та громадам брати участь у відновленні культурних практик і заходів, що сприяє підтриманню морального духу та соціальної згуртованості населення. Таким чином, у воєнний період освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв Дніпра і Дніпропетровської обл. демонструє здатність культурних установ поєднувати освітню функцію, цифрову інновацію та соціальну підтримку. Це дозволяє не лише забезпечувати доступ до знань і культурних ресурсів, а й зміцнювати історичну пам'ять, національну ідентичність та соціальну єдність громади навіть у складних обставинах.

Важливим аспектом освітньо-просвітницької діяльності у воєнний час є також робота з документуванням сучасних подій та збереженням свідчень війни для майбутніх поколінь. Музеї активно збирають матеріали, фотографії, відео- та аудіозаписи, свідчення очевидців та учасників подій, формуючи цифрові архіви, які стають доступними для дослідників і широкої аудиторії. Такий підхід не лише зберігає історичну пам'ять, а й дає можливість громадянам усвідомити цінність культурної спадщини як частини національної ідентичності, формуючи колективну відповідальність за її захист [11].

Разом із тим, інтерактивні та онлайн-формати дозволяють музеям підтримувати живий контакт із аудиторією, навіть якщо фізичне відвідування неможливе через безпекові обмеження. Віртуальні екскурсії, освітні вебінари та інтерактивні проєкти стають важливим інструментом навчання і залучення

молоді, надаючи можливість не лише здобувати знання, а й брати участь у культурному житті, відчуючи свою причетність до суспільної справи.

Таким чином, освітньо-просвітницька і комунікаційна діяльність музеїв у воєнний період поєднує функції навчання, документування, соціальної підтримки та патріотичного виховання. Вона стає засобом збереження національної пам'яті, підвищення культурної обізнаності та зміцнення соціальної згуртованості громади, демонструючи, що навіть у надзвичайних умовах музейні установи залишаються активними центрами культурного та освітнього життя [12].

Крім освітньої функції, музеї у воєнний період відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості та підтримці морального духу населення. Публікація тематичних онлайн-матеріалів, розповіді про героїчні сторінки історії, історії про збереження культурних цінностей під час бойових дій допомагають відвідувачам усвідомлювати значення національної спадщини та її роль у консолідації суспільства. Такі заходи сприяють розвитку національної ідентичності та патріотизму, а також стають інструментом боротьби з дезінформацією та пропагандою, поширюючи правдиву інформацію про сучасні події [13].

Водночас активне використання інтерактивних і цифрових форматів дозволяє музеям адаптуватися до нових умов і підтримувати зв'язок із різними групами аудиторії, зокрема з молоддю та переселенцями. Завдяки віртуальним лекціям, онлайн-екскурсіям та інтерактивним платформам відвідувачі можуть не лише дізнаватися про культурну спадщину регіону, а й брати участь у культурних активностях, відчуючи власну значущість у збереженні історичної пам'яті.

Таким чином, освітньо-просвітницька та комунікаційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області у воєнний період поєднує функції навчання, соціальної підтримки, документування подій та зміцнення національної ідентичності. Вона демонструє здатність культурних установ залишатися активними центрами розвитку суспільства, формувати колективну відповідальність за культурну спадщину та зміцнювати згуртованість громади навіть у складних умовах, коли традиційні форми діяльності обмежені.

Окрім основних освітніх та просвітницьких функцій, музеї в умовах війни виконують і соціально-психологічну роль, стаючи платформами для підтримки громади та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Вони організовують тематичні воркшопи, групові зустрічі та культурні події, які допомагають людям переживати травматичний досвід, відновлювати відчуття нормального життя та формувати почуття приналежності до спільноти. Такі ініціативи не лише зміцнюють соціальні зв'язки, а й підтримують моральний дух громади, демонструючи, що культура здатна стати чинником стійкості та об'єднання навіть у кризових обставинах [14].

В умовах обмеженого фізичного доступу до музейних приміщень значну увагу приділяють цифровим каналам комунікації. Соціальні мережі, спеціалізовані платформи та онлайн-ресурси стають інструментами для проведення лекцій, віртуальних екскурсій та інтерактивних освітніх програм. Це дозволяє забезпечити безперервний контакт із аудиторією, залучати різні вікові групи до участі у культурних заходах та одночасно підтримувати національну свідомість і патріотичні цінності [15].

Таким чином, освітньо-просвітницька і комунікаційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської обл. у воєнний період охоплює навчальну, соціальну та психологічну складові. Вона сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку національної ідентичності, підтримці громади та інтеграції суспільства у процес формування колективної пам'яті, підкреслюючи роль музею як активного учасника соціокультурного життя навіть за умов обмежень, викликаних війною.

2.4. Інноваційні та трансформаційні форми музейної діяльності

(на прикладі музеїв Дніпра та Дніпропетровської області)

Інноваційні та трансформаційні форми музейної діяльності у сучасних умовах стали невід'ємним елементом адаптації культурних установ до нових викликів, пов'язаних із війною та змінами в соціокультурному середовищі. Музеї Дніпра та Дніпропетровської області активно впроваджують цифрові технології, інтерактивні платформи та мультимедійні проєкти, що дозволяє не лише зберігати експозиції та колекції, а й забезпечувати доступ до них для широкої аудиторії, незалежно від місця перебування. Використання віртуальних турів, доповненої

реальності та інтерактивних застосунків створює можливість для більш глибокого занурення відвідувачів у культурний простір, роблячи процес пізнання більш динамічним і персоналізованим [16].

Крім цифровізації, музеї активно трансформують традиційні форми експозиційної діяльності, розширюючи їхню соціально-освітню функцію. В умовах обмеженого фізичного відвідування заклади культури організовують мобільні виставки, тематичні виїзні проєкти та інтерактивні лабораторії, що дозволяють донести культурні цінності до громади та молоді у різних локаціях. Такі трансформаційні підходи сприяють залученню нових аудиторій, підтримці творчих ініціатив та формуванню активного культурного середовища навіть у періоди кризових обмежень. Особливу увагу музеї приділяють залученню молоді та громадських спільнот до участі у створенні контенту та реалізації проєктів. Платформи спільного створення виставок, конкурси історичних та мистецьких робіт, освітні інтерактивні програми стимулюють активну участь відвідувачів і дозволяють формувати відчуття причетності до культурного життя регіону. Такі ініціативи не лише зміцнюють національну ідентичність, а й сприяють соціальній згуртованості та психологічній підтримці населення.

Завдяки інноваційним підходам музеї Дніпра та Дніпропетровської області демонструють здатність до швидкої адаптації в умовах воєнного часу, зберігаючи при цьому свою освітню, соціальну та культурну функцію. Вони виступають прикладом того, як сучасні технології та трансформаційні стратегії дозволяють музеям залишатися активними центрами культурного життя, підтримувати колективну пам'ять та зміцнювати національну ідентичність навіть у складних умовах війни.

У контексті воєнного часу інноваційні та трансформаційні підходи музеїв Дніпра та Дніпропетровської області також включають активне впровадження міжсекторальних проєктів, що поєднують культуру, освіту та соціальну підтримку. Музеї стають платформами для спільної роботи науковців, освітян, волонтерів і творчих спільнот, що дозволяє реалізовувати масштабні інтерактивні програми, документальні проєкти та виставки, присвячені сучасним подіям, історії регіону та героїзму місцевих громад. Такі ініціативи не лише розширюють

функціонал музеїв, але й зміцнюють довіру до них як до центрів колективної пам'яті та суспільної солідарності.

Цифрові технології відіграють ключову роль у трансформації музейного досвіду. Завдяки інтерактивним онлайн-експозиціям, віртуальним турів, 3D-моделям артефактів та освітнім платформам музеї забезпечують доступ до культурних ресурсів широкому загалу, зокрема переселенцям та людям, які не можуть відвідувати заклади фізично. Це дозволяє не лише зберігати цінності колекцій у доступній формі, а й підтримувати постійний зв'язок з громадою, надаючи інформацію про культурне життя регіону та історичну спадщину, а також популяризувати українську культуру на міжнародній арені.

Важливим аспектом трансформаційної діяльності є інтеграція культурного простору з освітніми та соціальними ініціативами. Музеї організовують освітні курси, лекції, воркшопи, а також культурні акції для різних вікових груп, що допомагає підтримувати інтелектуальний розвиток та формувати громадянську свідомість у складних умовах. Такі програми стимулюють активну участь населення у збереженні та відтворенні культурної спадщини, одночасно забезпечуючи психологічну підтримку та соціальну інтеграцію громадян.

Отже, інноваційні та трансформаційні форми діяльності музеїв Дніпра і Дніпропетровської області не лише забезпечують збереження культурної спадщини в умовах війни, а й створюють динамічний, інтерактивний та соціально значущий музейний простір, здатний відповідати сучасним викликам та формувати активну громадянську позицію, національну ідентичність і колективну пам'ять. Крім цифровізації та міжсекторальних проєктів, музеї Дніпра та Дніпропетровської області активно впроваджують практики гнучкого управління експозиційними та фондовими ресурсами. Це проявляється у створенні модульних виставок, які можна швидко адаптувати або переміщувати залежно від безпекової ситуації, а також у використанні мобільних виставкових стендів і тимчасових експозицій у різних локаціях регіону. Такий підхід дозволяє музеям залишатися доступними для відвідувачів навіть у разі часткових евакуацій або обмежень на масові заходи, зберігаючи при цьому цілісність культурного наративу та можливість представлення локальної історії та спадщини.

В умовах воєнного часу значну увагу приділяють також колабораціям із локальними громадами та волонтерськими організаціями. Музеї виступають центрами збору та документування матеріалів, організації виставок і тематичних заходів, спрямованих на підтримку патріотичного виховання та психологічної стійкості населення. Залучення громади дозволяє не лише активізувати місцеву культурну діяльність, а й створює відчуття спільної відповідальності за збереження історико-культурного надбання, формує міцні соціальні зв'язки та зміцнює відчуття національної єдності.

Особливої уваги заслуговує інтеграція нових технологій для розвитку інтерактивного досвіду відвідувачів. Використання віртуальної та доповненої реальності, мультимедійних інсталяцій, 3D-сканування експонатів і мобільних застосунків для навчання дозволяє створювати багаторівневі культурні продукти, які поєднують розважальні, освітні та патріотичні елементи. Це не лише підвищує залучення різних аудиторій, особливо молоді, а й забезпечує безпечний доступ до музею для тих, хто фізично не може відвідати його в умовах воєнного стану.

Таким чином, інноваційні та трансформаційні форми діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області поєднують цифрові технології, мобільні та модульні експозиції, співпрацю з громадськістю та інтерактивний підхід до освіти. Вони дозволяють зберегти культурну спадщину, зміцнити національну ідентичність та забезпечити активну участь громади у збереженні і популяризації культурних цінностей навіть у складних умовах війни.

Варто також зазначити, що інноваційні підходи музеїв Дніпра та Дніпропетровської області включають розвиток мережі партнерств із науковими та освітніми установами, культурними центрами інших регіонів України та міжнародними організаціями. Такі співпраці дозволяють залучати додаткові ресурси, обмінюватися досвідом і впроваджувати передові практики збереження культурної спадщини та організації музейних заходів. В умовах війни ці партнерства набувають особливої ваги, оскільки вони дозволяють ефективно документувати події воєнного часу, проводити дистанційні науково-освітні програми та популяризувати українську культуру на міжнародному рівні.

Музеї активно застосовують методи цифрового збереження та архівування матеріалів, включаючи створення електронних баз даних експонатів, цифрових копій архівних документів та мультимедійних презентацій. Це забезпечує не лише захист від фізичного знищення колекцій у разі бойових дій, а й підвищує доступність культурного матеріалу для науковців, студентів, освітян і широкої громадськості. Важливо, що цифрові платформи дозволяють формувати інтерактивні освітні курси, онлайн-екскурсії та віртуальні виставки, що підтримують безперервну культурну та освітню діяльність навіть у період обмежень через безпекову ситуацію.

Крім того, інноваційні практики включають використання музейних просторів для соціально-значущих проєктів, таких як арт-терапія, психологічна підтримка переселенців, тематичні зустрічі для дітей і молоді, присвячені історії та культурі регіону. Така діяльність сприяє формуванню стійких соціальних зв'язків, підтримує моральний стан громади та зміцнює відчуття національної солідарності. У результаті музеї стають не лише центрами збереження культурної спадщини, а й активними агентами соціальної інтеграції та психологічної стабілізації населення в умовах війни.

Таким чином, інноваційні та трансформаційні форми музейної діяльності поєднують цифрові технології, міжсекторальні партнерства, соціальні та освітні проєкти, що забезпечує комплексний підхід до збереження, популяризації та розвитку культурної спадщини. Завдяки цим практикам музеї Дніпра та Дніпропетровської області продовжують виконувати свою ключову роль у формуванні національної ідентичності, підтримці історичної пам'яті та зміцненні соціальної згуртованості громади навіть у складних умовах воєнного часу.

Варто також підкреслити, що трансформаційна діяльність музеїв Дніпра та Дніпропетровської області передбачає активне залучення громадян до процесів створення та адаптації експозицій. Це проявляється у впровадженні проєктів спільного кураторства, коли місцеві мешканці, волонтери, ветерани та діти беруть участь у зборі матеріалів, підготовці тематичних виставок та документуванні подій воєнного часу. Такий підхід не лише посилює відчуття приналежності до культурного

середовища, а й дозволяє музеям реагувати на соціальні та культурні зміни в регіоні, створюючи експозиції, які відображають сучасні події та їхній вплив на громаду.

Важливим аспектом інноваційних форм є активне використання мультимедійних та інтерактивних технологій, що дозволяє створювати динамічні експозиції, здатні залучати різні категорії відвідувачів. Використання інтерактивних екранів, VR- та AR-технологій, інтерактивних карт та мобільних застосунків надає можливість не лише ознайомитися з культурною спадщиною, а й брати участь у віртуальних експедиціях, дослідженнях та навчальних проєктах. Ці інструменти актуальні в умовах обмеженого фізичного доступу до музеїв через загрозу бойових дій, забезпечуючи безперервний культурний досвід. Крім того, музеї розвивають дистанційні освітні програми, вебінари та інтерактивні лекції, що дозволяє підтримувати зв'язок з молоддю та ширшою аудиторією по Україні та за її межами. В умовах воєнного стану такі ініціативи сприяють не лише навчальному процесу, а й формуванню національної ідентичності, підвищенню обізнаності про історичну, культурну спадщину регіону, розвитку почуття громадської відповідальності.

Таким чином, інноваційні та трансформаційні підходи у діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області включають інтеграцію цифрових технологій, активну взаємодію з громадою, розвиток дистанційних освітніх програм та адаптивне кураторство. Ці практики дозволяють не лише зберігати та популяризувати культурну спадщину в умовах війни, а й перетворюють музей на динамічний центр соціальної підтримки, освіти та патріотичного виховання, зміцнюючи національну єдність та історичну пам'ять.

Продовжуючи тему інноваційних та трансформаційних форм діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області, слід зазначити, що важливим аспектом є систематичне впровадження нових форматів роботи, які поєднують цифрові технології, соціальну взаємодію та освітні ініціативи. Для зручності можна представити основні напрямки інноваційної діяльності у вигляді таблиці, що дозволяє наочно порівняти типи ініціатив, їхню мету та очікуваний ефект:

Таблиця 2.4.1.

Основні інноваційні та трансформаційні форми діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області

Напрямок діяльності	Приклади реалізації	Мета та очікуваний ефект
Цифровізація	Створення електронних каталогів, 3D-	Забезпечення збереження культурної спадщини,

експозицій	сканування експонатів, віртуальні тури	доступність для віддалених відвідувачів, інтерактивний досвід
Інтерактивні освітні проєкти	Вебінари, онлайн-лекції, інтерактивні ігри та квести	Формування національної ідентичності, залучення молоді до історії та культури, підвищення освітньої цінності музею
Соціальні ініціативи	Арт-терапія, зустрічі для переселенців, тематичні громадські заходи	Психологічна підтримка, зміцнення соціальної згуртованості, розвиток громадської активності
Партнерські програми	Співпраця з освітніми установами, іншими музеями, міжнародними організаціями	Обмін досвідом, залучення ресурсів, інтеграція української культури у світовий культурний простір
Адаптивне кураторство	Залучення громади до створення експозицій, спільне кураторство	Відображення сучасних подій, підвищення участі громадськості, оперативне реагування на соціальні зміни

Впровадження таких інноваційних підходів дозволяє музеям не лише ефективно зберігати та представляти культурну спадщину, а й виконувати важливу соціальну та освітню функцію в умовах воєнного часу. Музеї стають не тільки центрами збереження матеріальної та нематеріальної спадщини, а й активними майданчиками для психологічної підтримки населення, патріотичного виховання та формування колективної історичної пам'яті. Завдяки поєднанню традиційних методів музейної роботи та інноваційних практик створюється комплексна система функціонування музею, здатна реагувати на виклики воєнного часу, забезпечувати безпеку колекцій та підтримувати постійний контакт із громадськістю. Такий підхід дозволяє музеям регіону залишатися релевантними, динамічними та соціально значущими інституціями навіть у складних умовах сучасної воєнної реальності.

Продовжуючи аналіз інноваційних та трансформаційних практик, варто відзначити, що музеї Дніпра та Дніпропетровської обл. активно впроваджують комплексні підходи до комунікації з відвідувачами та громадою. Значну роль у цьому відіграють цифрові платформи, інтерактивні проєкти та партнерські ініціативи, які дозволяють музеям залишатися активними центрами культурного та соціального життя навіть у умовах обмеженого фізичного доступу.

Для більш наочного розуміння, які конкретні інноваційні формати реалізуються у регіональних музеях, доцільно представити їх у вигляді таблиці:

Таблиця 2.4.2.

Інноваційні формати комунікацій та залучення відвідувачів у музеях Дніпра та Дніпропетровської області		
Формат діяльності	Приклади впровадження	Очікуваний ефект
Віртуальні тури та онлайн-екскурсії	Онлайн-екскурсії експозиціями, 3D-моделі історичних об'єктів, VR-проєкти	Забезпечення доступу для віддалених відвідувачів, популяризація культурної спадщини, інтерактивне навчання
Мультимедійні інтерактиви	Інтерактивні карти, інтерактивні панелі, мобільні додатки для експозицій	Підвищення залученості відвідувачів, інтерактивне вивчення історії, розвиток інтересу до музею

Освітні онлайн-платформи	Вебінари, майстер-класи, інтерактивні лекції для школярів та студентів	Підтримка освітніх процесів, формування національної свідомості, залучення молоді
Соціальні ініціативи	Волонтерські програми, арт-терапія для переселенців, тематичні заходи	Психологічна підтримка, зміцнення соціальної згуртованості, розвиток громадської активності
Спільні кураторські проекти	Залучення місцевої громади до створення експозицій, участь у тематичних виставках	Підвищення участі громади, оперативне відображення сучасних подій, формування колективної пам'яті

Реалізація таких інноваційних форматів дозволяє музеям поєднувати традиційну функцію збереження культурної спадщини з сучасними освітніми та соціальними потребами громади. Використання цифрових та інтерактивних інструментів забезпечує безперервний доступ до культурних ресурсів навіть у умовах війни, водночас створюючи майданчик для соціальної взаємодії, патріотичного виховання та підтримки морального стану населення.

Таким чином, музеї Дніпра та Дніпропетровської області демонструють гнучкість та адаптивність, застосовуючи комплексний підхід до музейної діяльності, який об'єднує традиційні та інноваційні методи роботи, спрямовані на збереження культурної спадщини, розвиток освіти та соціальної підтримки населення в умовах воєнного часу.

Продовжуючи розгляд інноваційних та трансформаційних підходів до діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області, важливо підкреслити, що сучасний музей у воєнний час функціонує не лише як простір збереження культурної спадщини, а й як активний центр комунікації, освіти та соціальної взаємодії. Для цього музеї впроваджують різноманітні цифрові та інтерактивні інструменти, створюють нові формати експозицій та залучають громаду до спільної роботи над виставками, що дозволяє ефективно адаптувати діяльність до умов обмеженого доступу та ризиків бойових дій. Для наочності можна представити додаткову класифікацію інноваційних підходів у вигляді таблиці, що демонструє не лише формат, а й механізми реалізації та основні переваги:

Таблиця 2.4.3.

Інноваційні та трансформаційні формати музейної діяльності з акцентом на цифрові та інтерактивні інструменти

Формат інновацій	Механізми реалізації	Основні переваги
Віртуальні виставки	Створення 3D-експозицій, онлайн-галерей, цифрових реконструкцій експонатів	Доступність для широкої аудиторії, збереження експонатів, інтерактивне залучення відвідувачів
Мобільні додатки та інтерактивні гід	Мультимедійні додатки з аудіо- та відеоматеріалами, квести та ігри	Залучення молоді, інтерактивне навчання, розширення освітньої функції музею
Онлайн-платформи для освітніх проектів	Вебінари, відеолекції, дистанційні майстер-класи, воркшопи	Підтримка освіти, формування національної свідомості, інтеграція музеїв у навчальний

		процес
Інтерактивні громадські проекти	Спільне кураторство, залучення локальної громади до виставок, арт-терапія	Розвиток соціальної активності, психологічна підтримка населення, зміцнення громади
Медіа- та інформаційні платформи	Ведення соціальних мереж, онлайн-кампанії, популяризація подій через ЗМІ	Підвищення впізнаваності музею, інтеграція у глобальний культурний простір, підтримка національної ідентичності

Використання таких інноваційних інструментів забезпечує музеям можливість швидко адаптуватися до умов воєнного часу, гарантувати безпеку колекцій та водночас підтримувати активний контакт із громадськістю. Цифровізація експозицій та онлайн-платформи дозволяють музеям не втрачати зв'язок із аудиторією, залучати молодь до історико-культурних проєктів та сприяти формуванню національної свідомості. Одночасно, інтерактивні та громадські формати створюють умови для соціальної згуртованості, надають можливість психологічної підтримки та залучають відвідувачів до участі у збереженні культурної спадщини. Таким чином, музеї демонструють комплексний підхід до трансформації своєї діяльності, поєднуючи традиційні функції з сучасними методами взаємодії та інноваційними практиками, що забезпечує ефективну роботу у складних умовах воєнного часу. Одним із напрямів є впровадження адаптивних експозицій, які можуть змінюватися залежно від актуальних соціокультурних подій. Це дозволяє музеям оперативно реагувати на виклики воєнного часу, відображати сучасні історичні події і підтримувати постійний контакт із відвідувачем, навіть якщо його фізичне перебування у музеї обмежене.

Важливим аспектом є також інтеграція культурних та освітніх програм у цифрове середовище, що сприяє дистанційній взаємодії з різними аудиторіями. Музеї активно використовують соціальні мережі, онлайн-платформи та віртуальні тури, щоб не лише презентувати свої колекції, а й залучати відвідувачів до дискусій, освітніх заходів та громадських проєктів. Такий підхід створює нові канали для популяризації культурної спадщини та дозволяє підтримувати патріотичну та національну свідомість у суспільстві.

Ще одним напрямом інноваційної діяльності є використання інтерактивних технологій, таких як VR та AR, для створення багаторівневих експозицій, що поєднують історичні факти, документальні матеріали та творчі інтерпретації подій. Це дозволяє відвідувачам не лише ознайомитися з експонатами, а й брати активну

участь у їхньому сприйнятті, дослідженні та інтерпретації, що особливо важливо у період, коли війна змінює традиційні способи комунікації та сприйняття культури. Для наочності ефективності впровадження трансформаційних практик у музеях регіону можна представити ще одну таблицю, що демонструє взаємозв'язок між форматом інновацій, способом реалізації та очікуваним ефектом для громади:

Таблиця 2.4.4.

Вплив інноваційних та трансформаційних практик музеїв на громаду у воєнний час

Формат інновацій	Спосіб реалізації	Очікуваний ефект
Адаптивні експозиції	Динамічні виставки, що змінюються відповідно до подій	Підтримка актуальної інформації, збереження історичної пам'яті, залучення відвідувачів
Дистанційні освітні програми	Онлайн-лекції, вебіари, інтерактивні майстер-класи	Поширення знань, розвиток національної свідомості, інтеграція молоді в культурний процес
VR/AR-технології	Віртуальні реконструкції, інтерактивні тури	Підвищення залученості відвідувачів, інтерактивне сприйняття експонатів, підтримка психологічного комфорту
Громадські проекти	Спільне кураторство, волонтерські ініціативи	Соціальна згуртованість, активна участь громади, підтримка патріотичного духу
Соціальні мережі та онлайн-медіа	Поширення інформації про виставки, культурні події та ініціативи	Підвищення обізнаності, популяризація культурної спадщини, підтримка національної ідентичності

Таким чином, трансформаційні практики музеїв Дніпра та Дніпропетровської області не обмежуються лише цифровізацією експозицій, а охоплюють комплексну взаємодію з громадою, освітні ініціативи та розвиток інтерактивних інструментів. Такий підхід дозволяє музеям не лише зберігати культурну спадщину в умовах війни, а й виконувати важливу соціальну функцію, підтримуючи психологічний стан населення, формуючи історичну пам'ять та зміцнюючи національну ідентичність.

2.5. Музей як простір психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади в умовах війни

У воєнний час музеї стають не лише центрами збереження культурної спадщини, а й важливими соціальними інституціями, здатними виконувати роль психологічної підтримки для громади. Їхня діяльність спрямована на створення безпечного та комфортного культурного простору, де люди можуть усвідомлено взаємодіяти з історією, мистецтвом і колективною пам'яттю, отримувати моральну підтримку та емоційне розвантаження. Такі функції особливо актуальні у регіонах, де спостерігаються соціальна напруженість, внутрішня мобільність населення та психоемоційні наслідки воєнних дій.

Музеї організовують спеціальні заходи, що сприяють відновленню психологічної рівноваги, включаючи тематичні виставки, інтерактивні інсталяції та

воркшопи, орієнтовані на групову участь. Такі ініціативи дозволяють відвідувачам не лише ознайомитися з культурними цінностями, а й включитися у процес обговорення, самовираження та спільного переживання подій, що відбуваються у суспільстві. Важливою складовою є робота з дітьми та молоддю, які в умовах війни потребують особливої уваги і підтримки, адже музейні програми можуть допомогти їм осмислити досвід війни, розвивати критичне мислення і формувати позитивні соціальні навички. Крім освітніх і просвітницьких функцій, музеї у цей період виконують роль своєрідного «соціального центру», де громадяни можуть зустрічатися, спілкуватися та долати відчуття ізоляції. Вони стають платформою для волонтерських ініціатив, об'єднання місцевих спільнот і підтримки внутрішньо переміщених осіб, що забезпечує формування стійких соціальних зв'язків і зміцнює відчуття солідарності. Особливої уваги заслуговує психологічний аспект використання музейного простору для відновлення духовного стану громади. В умовах війни, коли багато людей переживають стрес, втрати та невизначеність, культурні заклади надають можливість усвідомити власні емоції та отримати емоційну підтримку через мистецтво та історію. Це сприяє не лише особистісному відновленню, а й колективній згуртованості, формуванню почуття спільності, захисту культурної ідентичності.

Таким чином, музеї регіону в умовах воєнного часу виконують багатогранну роль, поєднуючи функції культурного, освітнього та соціально-психологічного центру. Вони стають простором підтримки та взаємодії для громади, забезпечуючи збереження культурної спадщини, зміцнення національної ідентичності та формування соціальної згуртованості в умовах кризи.

Важливим аспектом діяльності музеїв у контексті психологічної підтримки є організація спеціалізованих програм, спрямованих на арт-терапію та інтерактивні майстерні, що дозволяють відвідувачам усвідомлено проживати емоції та знаходити способи їх конструктивного вираження. Такі заходи сприяють не лише індивідуальному відновленню, а й зміцненню соціальних зв'язків у громадах, оскільки учасники взаємодіють, обмінюються досвідом та підтримують одне одного. Музей стає містком між культурною спадщиною та сучасним соціальним середовищем, створюючи умови для спільного переживання та осмислення історії у

світлі сучасних викликів. Крім того, музеї інтегрують у свою діяльність цифрові платформи, що дозволяє підтримувати контакт із відвідувачами навіть у разі обмеженого доступу до фізичних приміщень. Онлайн-екскурсії, віртуальні виставки та тематичні вебінари надають можливість ширшій аудиторії долучитися до культурного життя, отримати інформаційну та емоційну підтримку і зберегти відчуття приналежності до громади. Такий підхід важливий для внутрішньо переміщених осіб, які втрачають доступ до звичного соціального середовища, але можуть через музейні ініціативи зберігати контакт із рідною культурою та історією свого регіону.

Особливу роль у формуванні соціальної згуртованості відіграють спільні проекти та тематичні акції, що об'єднують різні вікові та соціальні групи. Вони спрямовані на підтримку бойового духу, популяризацію патріотичних цінностей та розвиток волонтерських ініціатив. Участь у таких програмах формує відчуття спільної відповідальності за збереження культурної спадщини та активного громадянства, одночасно допомагаючи людям адаптуватися до стресових умов та зменшувати психологічне навантаження.

Таким чином, у період війни музеї Дніпра та Дніпропетровської області стають не лише осередками культурного життя, а й потужними інструментами психологічної підтримки та соціальної інтеграції. Вони поєднують функції збереження історико-культурної спадщини, просвітницької діяльності та забезпечення психологічного комфорту, створюючи умови для зміцнення національної ідентичності, підтримки громади та розвитку соціальної солідарності навіть у найскладніших умовах. Для ілюстрації ролі музеїв як простору психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади в умовах війни наведемо таблицю, що демонструє напрями діяльності, їхній вплив на громаду та приклади реалізації на прикладі музеїв Дніпра та Дніпропетровської області:

Таблиця 2.5.1.

Основні напрями музейної діяльності як засіб психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади в умовах війни

Напрямок діяльності	Мета та очікуваний ефект для громади	Приклади реалізації у музеях Дніпра та Дніпропетровської області
Арт-терапевтичні програми	Емоційна підтримка, зниження стресу, розвиток творчості	Майстерні з малювання, скульптури та роботи з глиною для дітей і дорослих
Інтерактивні виставки та інсталяції	Усвідомлення історії та сучасних подій, соціальна взаємодія	Виставки, присвячені історії регіону та героїзму місцевих мешканців під час війни
Онлайн-формати	Доступ до культурного життя для внутрішньо	Віртуальні екскурсії музеями, онлайн

(екскурсії, вебінари)	переміщених осіб та тих, хто не може відвідати музей фізично	лекції про історію та культуру регіону
Спільні громадські проекти	Формування соціальної згуртованості, підтримка волонтерських ініціатив	Тематичні акції до державних свят, благодійні заходи, збір допомоги для переселенців
Освітньо-просвітницькі програми	Підтримка патріотичного виховання та розвитку критичного мислення	Заняття з історії України, інтерактивні лекції та клуби для молоді

Ця таблиця демонструє, що музей у воєнний час перестає бути виключно простором для збереження культурних цінностей та експозицій, а стає активним центром психологічної підтримки, освіти та соціальної взаємодії, що безпосередньо впливає на згуртованість та моральний стан громади.

Діяльність музеїв як простору психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади не обмежується проведенням окремих заходів чи програм. В умовах війни особливу роль набуває системна робота з формування безпечного та комфортного середовища для відвідувачів. Це проявляється у створенні зон відпочинку, кімнат для релаксації, інтерактивних центрів, де люди можуть отримати емоційну розрядку, знайти підтримку фахівців. Музейні співробітники стають не лише кураторами культурних колекцій, а й психологічними навігаторами, які допомагають відвідувачам структурувати переживання, знаходити позитивні опори та відчувати приналежність до спільноти. Ключовим елементом такої діяльності є використання міждисциплінарних підходів, поєднання культурної, освітньої та соціальної функцій музею. Наприклад, через проведення тематичних лекцій, інтерактивних зустрічей з ветеранами, митцями та істориками, музей створює середовище, у якому формуються спільні цінності, обговорюються актуальні проблеми та закріплюється відчуття колективної відповідальності за збереження культурної спадщини. Важливо, що ці ініціативи не обмежуються віковими чи соціальними рамками, а спрямовані на залучення різних категорій населення, включно з дітьми, молоддю, внутрішньо переміщеними особами та ветеранами, що дозволяє інтегрувати громаду і підтримувати її соціальну стійкість.

Ще одним ефективним інструментом є використання музейних ресурсів для волонтерської діяльності та підтримки ініціатив громад. Зокрема, музеї можуть стати центрами збору гуманітарної допомоги, організації культурно-просвітницьких акцій, благодійних виставок, творчих майстерень, що одночасно зміцнює соціальні зв'язки

та підвищує моральний стан громади. Такий підхід демонструє, що музей у воєнний період функціонує не лише як сховище культурних цінностей, а агент психологічної підтримки, що допомагає громадам переживати кризові ситуації, зберігати цілісність, зміцнювати національну ідентичність через спільну діяльність і культурну взаємодію.

У контексті функціонування музеїв як центрів психологічної підтримки та соціальної згуртованості громади важливо розглядати бюджетне фінансування культури як один із ключових факторів, що визначає можливості закладів для реалізації таких функцій. На 2025 р. загальна сума видатків на культуру, згідно з ухваленим державним бюджетом, становить 10,5 млрд. гривень, що демонструє незначне зростання порівняно з 2024 роком (10,2 млрд. грн). При цьому окремі напрями фінансування зазнали суттєвих змін: видатки на Державне агентство України з питань кіно скоротилися у чотири рази, а підтримка Інституту книги зменшилась майже вдвічі. Разом із тим, фінансування музеїв та бібліотек у сумі 1 161 млн грн залишилось на рівні попереднього року, що дозволяє підтримувати основні функції закладів, включаючи організацію експозицій, проведення освітніх програм та інтерактивних заходів для громади. Додатково, Український культурний фонд отримав 250,7 млн грн для підтримки культурних ініціатив, що у період воєнного стану стає особливо важливим для збереження культурної спадщини та підтримки локальних проектів у сфері психологічної допомоги та соціальної інтеграції. Для більш наочного порівняння фінансування окремих напрямів культури в 2024 та 2025 роках доцільно представити ці дані у вигляді таблиці, що дозволяє оцінити пріоритетність та динаміку розподілу ресурсів:

Таблиця 2.5.2.

Порівняння фінансування основних напрямів культурної діяльності в Україні у 2024 та 2025 роках (млн грн)

Напрямок фінансування	2024 рік, млн грн	2025 рік, млн грн	Зміна, млн грн
Суспільне мовлення	1 800	2 175	+375
Державне агентство з питань кіно	618,3	170	-448,3
Інститут книги	466	278,6	-187,4
Український культурний фонд	250,7	250,7	0
Підтримка бібліотек та музеїв	1 161	1 161	0
Підтримка національних художніх колективів	794,7	794,7	0
Збереження історико-культурної та архітектурної спадщини	770,8	770,8	0
Стратегічні комунікації та інформаційна безпека	405	405	0
Український інститут національної пам'яті	80,2	69,9	-10,3
Єдиний телемарафон та Укрінформ	1 510	1 510	0

Аналіз таблиці демонструє, що хоча загальний бюджет культури зростає, ресурсні зміни створюють обмеження для деяких напрямів діяльності, водночас залишаючи можливості для підтримки роботи музеїв. Збереження фінансування бібліотек і музеїв на стабільному рівні дозволяє реалізовувати програми психологічної підтримки громади, організовувати освітні та інтерактивні проекти, впроваджувати інноваційні форми діяльності, що забезпечують соціальну згуртованість та підвищують рівень адаптації населення в умовах воєнного стану. Продовжуючи аналіз фінансових аспектів діяльності музеїв як центрів психологічної підтримки, варто звернути увагу на планування розподілу коштів протягом року. Для забезпечення безперервної роботи закладів у воєнний період музеї складають графік використання бюджету за основними напрямками діяльності, включаючи освітні програми, інтерактивні проекти для молоді та психологічну підтримку громади.

Наприклад, у межах бюджету на 2025 рік, що становить 1 161 млн грн для підтримки музеїв і бібліотек, передбачено, що майже 35% коштів (406 млн грн) буде спрямовано на проведення постійних експозицій та тематичних виставок, 25% (290 млн грн) – організацію освітньо-просвітницьких програм і воркшопів, 15% (174 млн грн) – на цифровізацію та онлайн-проекти, 10% (116 млн грн) – заходи з психологічної підтримки та соціальної інтеграції громадян, 15% (175 млн грн) – адміністративні потреби та витрати, включаючи евакуацію експонатів у разі загрози бойових дій.

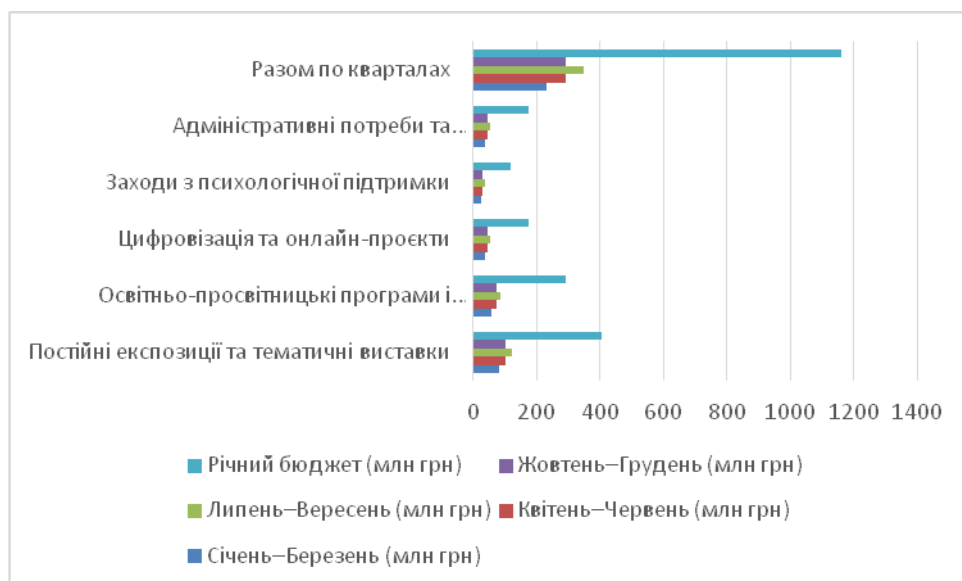

Рис. 2.5.1 – Динаміка фінансування основних напрямів музейної діяльності у Дніпрі та Дніпропетровській області у 2025 році

Графік демонструє динаміку фінансування різних напрямів діяльності музеїв Дніпра та Дніпропетровської області протягом 2025 року. Спостерігається чітка сезонна закономірність: у II та III кварталах (квітень–вересень) відбувається зростання витрат у порівнянні з I та IV кварталами, що пов'язано з активізацією експозиційної діяльності, освітньо-просвітницьких програм та проведенням масових заходів у літній період. Серед напрямів найбільше фінансування виділено на постійні експозиції та тематичні виставки, що підкреслює пріоритетність збереження та репрезентації культурної спадщини регіону. Освітньо-просвітницькі програми та воркшопи також демонструють стабільне зростання у другій половині року, відображаючи активну роботу з молоддю та громадами.

Цифри, пов'язані з цифровізацією та онлайн-проектами, показують помірне, але стабільне збільшення протягом року, що свідчить про адаптацію музеїв до нових форматів роботи в умовах війни та розширення доступу до культурного контенту дистанційно. Напрямок психологічної підтримки громади зберігає відносно стабільний рівень витрат упродовж року, але з легким зростанням у II–III кварталах, що відповідає організації спеціальних проєктів і заходів для мешканців регіону.

Адміністративні витрати та непередбачувані витрати також демонструють коливання, що відображає необхідність гнучкого перерозподілу коштів у відповідь на виклики воєнного часу. Загалом лінійний графік наочно відображає поквартальну зміну фінансування та допомагає оцінити пріоритети бюджетування у сфері музейної діяльності в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів функціонування регіональних музеїв у Дніпрі та Дніпропетровській області в умовах воєнного часу дозволяє констатувати важливу роль музеїв як інститутів збереження культурної спадщини, формування національної ідентичності та соціальної згуртованості громади. Аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності музеїв засвідчив, що адаптація законодавчих актів до умов воєнного стану сприяє захисту культурних цінностей, створенню правових механізмів для евакуації та охорони експонатів, а також підтримці творчих та освітніх ініціатив.

Особлива увага приділяється експозиційній діяльності, яка дозволяє музеям ефективно репрезентувати історичну пам'ять, підтримувати патріотичне виховання та формувати у громадян відчуття спільності навіть у складних умовах. Фондова та облікова робота музеїв в умовах війни потребує посиленої координації та планування, оскільки збереження колекцій та їхня евакуація є ключовими чинниками безпеки культурної спадщини.

Освітньо-просвітницькі та комунікаційні заходи, зокрема онлайн-формати, інтерактивні проєкти та робота з молоддю, забезпечують безперервний доступ громадян до культурних ресурсів та сприяють підтримці психологічного стану населення. Інноваційні та трансформаційні форми діяльності музеїв дозволяють адаптувати культурний продукт до нових умов, поєднуючи традиційні методи роботи з сучасними технологіями та мультимедійними платформами.

Аналіз фінансування музейної сфери демонструє зростання загального бюджету Міністерства культури та стратегічних комунікацій у 2025 році, водночас окремі напрями, як підтримка Держкіно та Інституту книги, зазнали скорочень, що вимагає пошуку додаткових ресурсів і оптимізації діяльності закладів культури. Розрахунки та графіки фінансування свідчать про пріоритетність підтримки бібліотек, музеїв і стратегічних комунікацій, що впливає на можливості музеїв здійснювати освітні та психологічні програми для громади.

Таким чином, музеї Дніпра та Дніпропетровської обл. у воєнний період виконують багатофункціональну роль: вони не лише зберігають і репрезентують культурну спадщину, а є соціокультурним ресурсом для громади, забезпечуючи підтримку, згуртованість та безперервний доступ до національної культурної ідентичності. Їхня діяльність у складних умовах війни є доказом стійкості культурного середовища та здатності адаптуватися до нових викликів. Слід відзначити, що функціонування регіональних музеїв у воєнний період є складним, багаторівневим процесом, який поєднує збереження культурної спадщини, забезпечення прав громадян на доступ до культури та виконання соціально-психологічної функції для громади. Музеї виступають не лише як традиційні осередки збереження експонатів, але й як активні центри комунікації та освіти, які

використовують сучасні цифрові технології, онлайн-платформи та інтерактивні формати для підтримки зв'язку з громадськістю.

Завдяки впровадженню інноваційних підходів до експозиційної діяльності, освітньо-просвітницьких програм та арт-терапевтичних ініціатив музеї забезпечують стійкий розвиток культурного середовища та сприяють зміцненню національної ідентичності. У цьому контексті регіональні музеї відіграють ключову роль у формуванні колективної пам'яті, збереженні історичної спадщини та підтримці морального стану громадян у складних соціально-політичних умовах.

Аналіз фінансового забезпечення діяльності музеїв підкреслює необхідність ефективного використання ресурсів та оптимізації витрат для збереження пріоритетів у культурній сфері. Незважаючи на зростання загального бюджету, скорочення фінансування окремих напрямів демонструє важливість стратегічного планування та залучення додаткових джерел підтримки, включаючи гранти, меценатів та міжнародні програми.

Узагальнення досвіду музеїв Дніпра та Дніпропетровської області свідчить про високий рівень адаптивності культурних інституцій до умов воєнного стану та їхню здатність виконувати комплексну соціально-культурну функцію. Музеї забезпечують не лише фізичне збереження культурних цінностей, а й психологічну підтримку населення, об'єднують громаду навколо спільних цінностей і надають простір для розвитку творчих та освітніх ініціатив.

Таким чином, регіональні музеї у воєнний час стають важливим фактором збереження культурної спадщини, підтримки національної самосвідомості та соціальної згуртованості, демонструючи приклад стійкості та інноваційного підходу до культурної діяльності у кризових умовах. Вони підтверджують, що навіть у складних обставинах культура продовжує залишатися джерелом духовної підтримки, освітнього розвитку та консолідації суспільства.

Досвід функціонування музеїв у Дніпрі та Дніпропетровській обл. в умовах воєнного стану демонструє важливість інтеграції традиційних та сучасних методів роботи. Використання цифрових технологій, онлайн-платформ і інтерактивних форм дозволяє музеям залишатися доступними для широкої аудиторії, у т. ч. для ВПО,

сприяє безперервності освітньо-просвітницької діяльності. Це підтверджує, що культурна інституція може ефективно адаптуватися до кризових умов і виконувати соціальну місію, навіть коли фізичний доступ до музею обмежений.

Збереження колекцій та ефективна фондова робота під час воєнного стану вимагають ретельного планування, координації та чіткої нормативно-правової бази. Музеї демонструють високий рівень професійності у здійсненні евакуації та консервації цінних експонатів, що забезпечує їхнє збереження для майбутніх поколінь. Цей аспект роботи є критично важливим для підтримки культурної та історичної пам'яті регіону і країни загалом.

Соціальна функція музеїв набуває значення в умовах війни. Вони стають простором психологічної підтримки, розвитку творчих здібностей та соціальної взаємодії для різних груп населення. Проведення арт-терапевтичних занять, інтерактивних виставок та спільних громадських проєктів допомагає зменшувати рівень стресу, формувати відчуття безпеки та зміцнювати відчуття спільності серед громади. Таким чином, музеї виконують роль не лише освітніх, а й соціально-психологічних інституцій.

Фінансове забезпечення діяльності музеїв підкреслює необхідність стратегічного планування та оптимального розподілу ресурсів. Навіть за умов скорочення фінансування окремих напрямів, музеї демонструють здатність до інноваційної діяльності та залучення додаткових джерел підтримки, що включає гранти, меценатів і міжнародні культурні програми. Це свідчить про стійкість культурних інституцій та їхню готовність реагувати на змінні умови, зберігаючи при цьому високу якість роботи та доступність для громади.

Отже, аналіз діяльності регіональних музеїв у Дніпрі та Дніпропетровській обл. підтверджує, що у складних умовах воєнного часу культурні інституції здатні зберігати культурну спадщину, підтримувати національну ідентичність, забезпечувати психологічну підтримку та сприяти соціальній згуртованості. Їхній досвід може слугувати моделлю для інших регіональних музеїв України та міжнародних культурних інституцій, які опинилися у кризових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Без стратегії нікуди». Фахівці й управлінці в культурі — про майбутнє МКІП і державну політику після відставки Ткаченка. Перша частина [Електронний ресурс] Вид. «Детектор брехні». 28.07.2023. URL: <https://detector.media/community/article/214828/2023-07-28-bez-strategii-nikudy-fakhivtsi-y-upravlintsi-v-kulturi-pro-maybutnie-mkip-i-derzhavnu-polityku-pislya-vidstavky-tkachenka-persha-chastyna/>
2. Андрійчук Т. Як театри і музеї волонтерять під час війни. [Електронний ресурс]. *Ukrainer*. 18.09.2022. URL: <https://ukrainer.net/volonterstvokulturnykh-zakladiv/>
3. Антонова Л. В., Гололобов С. М. Механізми реалізації державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи. *Актуальні питання у сучасній науці, серія «Державне управління»*. № 11 (17). 2023. С. 241-258.
4. Большакова А. Держкіно, УКФ та телемарафон: як у бюджеті-2025 зменшили фінансування культури [Електронний ресурс]. *Українська правда*. 20.11.2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/byudzheth-2025-skilki-koshtiv-vidilili-na-kulturu-304947/>
5. Бородін О. Д., Дегтяр А. О. Основні складові механізму державного управління соціально-культурною сферою [Електронний ресурс]. *Інвестиції: практика та досвід*. № 7/2016. С. 109-113. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2016/21.pdf
6. Бюджет 2025 року [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2025-770
7. Валевський О. Л. Законодавче забезпечення державної культурної політики в сучасних умовах [Електронний ресурс]. *Стратегічна панорама*. № 2. 2022. С. 85-95. URL: https://www.researchgate.net/publication/372987356_LEGISLATIVE_BACKGROUND_OF_STATE_CULTURAL_POLICY_IN_TIME_OF_WAR
8. Валевський О. Л. Функції культури у формуванні суспільної консолідації України: аналіт. Записка [Електронний ресурс]. *Серія «Гуманітарний розвиток»*. Київ: НІСД, 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/les/201907/ANALIT%20VALEV-SKY%20HUMANE%20DEVELOPMENT%201%202019%201.pdf>

9. Валевський О., Литвиненко О. Ситуація у сфері культури: виклики та події [Електронний ресурс]. Київ: НІСД, 2022. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/les/2022-04/kultura_vikliki.pdf
10. Веденєєв Д. Становлення культурної дипломатії України як соціокультурного інституту. *Зовнішні справи*. Т. 31 (1-2). 2021. С. 15–21.
11. Гололобов С. М. Культурна дипломатія як складова державної політики у сфері культури на сучасному етапі українського державотворення. *Публічне управління та регіональний розвиток: наук. журн.* Вип. № 18. 2022. – С. 1057-1078.
12. Гололобов С. М., Мірзоян К. О. Сутність, моделі та етапи формування і реалізації державної політики у сфері культури в сучасній Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. № 2 (104). 2023. С. 119–128.
13. Гололобов С. М., Шуляк С. О. Синергія цифрового та культурного просторів у формуванні державної політики у сфері культури [Електронний ресурс]. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. № 11. 2024. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-11/2024-11-02-11>
14. Григоренко Г. Культурний фронт під час війни [Електронний ресурс]. *Вокс Україна. Аналітика, суспільство*. 06.12.2022. URL: <https://voxukraine.org/kulturnyj-front-pid-chas-vijny>
15. Гриценко О. Економічні проблеми української культури. *Культура й життя*. 1995. № 15. С. 2-3.
16. Гриценко О., Стріха М. Культурна політика України: короткий історичний огляд. *Культурна політика: методологічні, правові, економічні проблеми. Зб. пр.* Київ : УЦКД Мінкультури, 1995. С. 5–26.
17. Деякі питання діяльності Міністерства культури та стратегічних комунікацій: Постанова Кабінет Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#>
18. Дипломат з 33-річним досвідом. Що відомо про нового міністра культури Миколу Точицького та що від нього очікувати? [Електронний ресурс]. *Журнал Forbes Ukraine*. – 06.09.2024. – URL: <https://forbes.ua/lifestyle/diplomat-z->

33-richnim-dosvidom-shcho-vidomo-pro-novogo-ministra-kulturi-mikolu-tochitskogo-ta-chogo-vid-nogo-ochikuyut-predstavniki-kreativnikh-industriy-06092024-23470

19.Добровольська В. В. Державна політика в галузі культури України: стан та розвиток системи управління документацією: монографія. Київ : НАКККіМ, 2017. 233 с.

20.Еппл Майкл В. Культурна політика і освіта / пер. з англ.: В. Василюк. Київ : Веселка, 2002. 158 с.

21.Ємельянов В. М., Гололобов С. М. Механізми реалізації культурної дипломатії в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід* № 14/2024. С. 192-200.

22.Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

23.Жеребятнікова І. В., Потоцька Ю. І. Розвиток культурної політики сучасної України: соціально-філософський аспект [Електронний ресурс] / Харк. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця. Харків. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/21646/1/Zherebiatnikova-tezis2019.pdf>

24.Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с.

25.Іванова Н. Правові аспекти збереження культурної спадщини в умовах війни [Електрон. ресурс]. Наук. пр. НБУ ім. В. І. Вернадського. 2022. Вип. 64. С. 28–42.

26.Ізоляція: з яких міжнародних організацій та програм вигнали Росію після 24 лютого [Електронний ресурс]. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. 18.11.2022. – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/18/infografika/polityka/izolyacziya-yakuxmizhnarodnyx-orhanizacij-ta-prohram-vyhnyaly-rosiyu-pislya-24-lyutoho>

27.Кара-Васильєва Т. В. Культурна спадщина України: дослідження, її стан у період новітніх викликів сучасності. *Вісник НАН України*. 2022. № 7. С. 42–46.

28.Кількість об'єктів культури, пошкоджених Росією, зросла до 3288 [Електронний ресурс]. *Українська правда*. 05.11.2024. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/vid-rosiyskih-atak-postrazhdali-1179-kulturnih-ob-yektiv-v-ukrajini-minkult-304679/>

29.Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту: від 14.05.1954 р. Гаага. [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU54K01U>

30.Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 р. (ратифікована від 04.10.1988 р.) [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

31.Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

32.Концепція законодавчого забезпечення національної культурної політики України [Електронний ресурс]. Київ, 2023. 44 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32340.pdf>

33.Копієвська О. Р. Культурна функція держави в контексті національного державотворення : монографія. Київ: НАКККиМ, 2010. 272 с.

34.Кравченко О. В. Типологізація культурної політики: Теоретичні альтернативи [Електронний ресурс]. *Культура України*. Вип. 36. 2012. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura36/05.pdf

35.Культура – один з інструментів Перемоги: у Києві відбулось обговорення майбутнього культурної сфери [Електронний ресурс]. *Сайт Урядового порталу*. 15.10.2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/kultura-odyn-z-instrumentiv-peremohy-u-kyievi-vidbulos-obhovorennia-maibutnoho-kulturnoi-sfery?utm_source

36.Культурна спадщина та національна безпека: аналіт. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с.

37.Культурні практики молоді України в умовах війни [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Українського культурного фонду*. 30.03.2023. URL: https://uaculture.ucf.in.ua/texts/kulturni_praktyky_molodi/

38.Купрійчук В. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану 2022-2023 рр. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* / за ред. проф. В.Виткалова. Вип. 45/2023. С. 36-42.

39. Левченко Ю. І. Культурний спротив – складник сучасної війни: огляд 2022 року [Електронний ресурс]. *Культурологічний альм.* Вип. 2, 2023. С. 71-88. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42406/Levchenko.pdf?sequence=1>
40. Лисенко О. Є. Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень: за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 р. *Вісник НАН України.* № 7. 2022. С. 85–98.
41. Маслікова І. Міжнародне співробітництво у сфері культури в умовах російсько-української війни: культурологічний аспект. *Українські культурологічні студії.* № 1 (12). 2023. С. 4-9.
42. Міжнародна співпраця. Європейська інтеграція [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Міністерства культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua/mizhnarodna-spivpratsia/yevropeyska-intehratsiia/>
43. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт. – URL: <https://mcsc.gov.ua/>
44. Національні спільноти України у війні проти Росії [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Українського інституту. 2023. URL: <https://ui.org.ua/sectors/projects/national-communities-of-ukraine-in-the-war-against-russia/>
45. Нашу «Червону калину» співає весь світ. [Електронний ресурс]. Посилання на відео. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gVPfHRh-4bg>
46. Охріменко М. Охорона культурної спадщини в умовах війни в Україні: законодавство та практичні аспекти реалізації. *Preservation of cultural heritage. Text and image: essential problems in art history.* 2022.1 (13). С. 51-66.
47. Пашкевич І. Артисти, які виступили у метро під час війни: зірки продовжують підтримувати українців, виступаючи з благодійними концертами під землею [Електронний ресурс]. *Tochka.Net.* 2022. URL: <https://glamurchik.tochka.net/ua/280572-artistykotorye-vystupili-v-metro-vo-vremya-voyny-video/>
48. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

49.Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. [Електронний ресурс]. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text)

50.Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України № 1068-XIV від 21.09.1999 р. [Електронний ресурс]. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text)

51.Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні: Закон України від 06.03.2003 р. № 601-IV. [Електронний ресурс]. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text)

52.Про засади державної мовної політики: Закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#>

53.Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.03.2024 р. № 243-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#>

54.Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

55.Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text>

56.Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

57.Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2350>

58.Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>

59.Про народні художні промисли: Закон України від 21.06.2001 р. № 2547-III. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14#Text>

60. Про охорону культурної спадщини: Закон України № 1805-III від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

61. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. [Електр. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

62. Про театри та театральну справу: Закон України від 31.05.2005 р. № 2605-IV. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#>

63. Про Український культурний фонд: Закон України № 1976-VIII від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text>

64. Просяник О. П., Придятько С. М. Збереження та просування української культури в умовах війни. Молодіжна наукова ліга. *Актуальні питання та перспективи проведення наукових досліджень*. Полтава, 2023. С. 197-199.

65. Романенко В. Одесити рятують Дюка: обклали тисячею мішків з піском [Електронний ресурс]. *Українська правда*. 09.03.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/9/7329769/>

66. Руйнування культурної спадщини України під час війни [Електронний ресурс]. *Український погляд*. 27.11.2024. URL: <https://ukrpohliad.org/culture/rujnuvannya-kulturnoyi-spadshhyny-ukrayiny-pid-chas-vijny.html>

67. Семерин Х. Видавництва й бібліотеки України під час війни: втрати, виклики, дерусифікація [Електронний ресурс]. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 11.11.2022. URL: <https://dif.org.ua/article/vidavnitstva-y-biblioteki-ukraini-pid-chas-viyni-vtrati-vikliki-derusifikatsiya>

68. Стратегія Українського інституту на 2020–2024 р. [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Українського інституту. – URL: <https://ui.org.ua/strategy2020-2024/>

69. У Києві стартував VII Міжнародний форум «Креативна Україна». 2024 — Rethinking. Culture [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства культури та стратегічних комунікацій. – 19.03.2024. – URL: <https://mcsc.gov.ua/news/u-kyuevi-vidbuvsya-vii-mizhnarodnyj-forum-kreatyvna-ukrayina-2024-rethinking-culture/>

70. Україна поруч [Електронний ресурс] // Google Arts & Culture. URL: <https://artsandculture.google.com/project/ukraine?hl=uk>

71. Українське радіо [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт*. – 2022. – URL: <http://ukr.radio/>

72. Український інститут [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт*. – URL: <https://ui.org.ua/>

73. Український культурний фонд [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт*. – URL: <https://ucf.in.ua/>

Додаток

Апробація дослідження здійснювалася під час здобуття вищої освіти на спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» в РДГУ, а також на наукових конференціях різних рівнів, зокрема:

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Менеджмент освітніх стратегій у сучасному музеї: адаптація візуальної мови до запитів аудиторії: *Технології та бізнес: Інтеграція, інновації та перспективи*: Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 21 квіт. 2026 р., м. Київ, КДТЕУ: Програма. Київ, 2026. С. 43 [46 с.].

• - **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Регіональний музей у вимірі сучасних суспільних викликів: інформаційно-освітні стратегії та соціокультурна трансформація: *Музей і музейний простір для культурної дипломатії і діалогу*: IV Круглий стіл, Маріуполь. держ. ун-т, м. Київ, 2026 р.: Програма. Київ: МДУ, 2026. С. 8.

• - **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РДГУ – Адаптивний музей у добу суспільної турбулентності: інформаційно-освітня резильєнтність інституції. *Наука. Освіта. Суспільство очима молодих*: XIX всеукр. наук. конф., 14 трав., 2026 р., м. Рівне: Програма. Рівне: РДГУ, 2026. С.

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Регіональний музей як культурний феномен. *Звітна наук. конф. проф.-виклад. складу, здобувачів в/о РДГУ. За 2024 р.*: Програма. Рівне: РДГУ, 2025. С. 73.

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Адаптивний менеджмент регіонального музею: трансформація освітніх стратегій у відповідь на виклики воєнного стану. *Перформативні мистецтва у просторі міжкультурного діалогу: теорія, історія, практика*: між нар. наук.-практ. конф., Київ, КНУКіМ, 22.05.2026 р.: Програма. Київ, 2026. С.

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Регіональний музей в умовах сучасних суспільних викликів: менеджмент освітніх стратегій та соціокультурна трансформація. *Актуальні проблеми гуманітарних наук в умовах сучасних соціокультурних трансформацій*: IV всеукр. наук.-практ. конф., 26-27.03.2026 р, Київ: Програма. Київ, 2026. С.

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр», РДГУ – Музей регіону в контексті суспільних викликів: освітній та соціокультурний аспект: *Мистецька освіта: Методологія, теорія, практика*: II між нар. наук.-практ. конф., 25.03.2026 р., НАКККіМ: Програма. Київ, 2026. С.

- **Овчинникова Юлія** – здобувачка ОС «Бакалавр» спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РРДГУ – Музей у «місті-фронтирі»: стратегії адаптивного менеджменту та трансформація локальної пам'яті за умов системної дестабілізації: *Мистецтво та шляхи його осмислення в дослідженнях молодих науковців*: XXII між нар. наук.-практ. конф., 24-25 берез. 2026 р. Харків: Програма. Харків: ХДУМ ім. І.Котляревського, 2026. С.24 [27 с.].